

Štev. 1. V Ljubljani, dne 1. januarja 1898. Leto XVIII.

Buddha v brahmanski knjižnici.

Indska legenda.

In ko je bil Buddha Gotama
V Benares priromal nekoč,
Naproti mu šli so brahmani
Iz svetlih palač in iz koč.

Vse ulice pisane ljudstva
Ko grede nešteti cvetic,
Cvetočih v najpestrejših barvah...
Kaj tod radovednih je lice!

»Ah, slekel je plašč svoj kraljevi
Ta lepi princ! Nori čudak!
Glej v halji meniški ga žolti,
Glej, kak je sedaj siromak!«

»Za mizo je sedal bogato,
Prepolno najslajših jedi;
Zdaj hodi od hiše do hiše
In sam o beraštvu živi!«

»In žen je tam imel najlepših,
Ljubezni užival sladkost;
Vsej srci ubežal je zemski,
Najvišjo uči nas modrost!...«

Tako so o njem govorili,
Tako šlo od ust je do ust.
Udivljenje tu, spoštovanje...
Tam čul se dovtip je kak pust...

In ljudstva se pisana reka
Vali in vali tja šumeč...
Sred množice, sred svečnikov,
Gotama koraka molčeč.

In vodijo ga po pagodah,
Kjer himne se svete pojo;
Vse, vse znamenitosti mestne
Zgovorni mu žreci kaže...

»In v tej-le palači, o Buddha,
Leži naš najdražji zaklad!
S ponosom reko mu, privedši
Do krasnih visokih ga vrat.

In stopi čez prag, gre za njimi...
V dvorani veliki stoji...
Ob stenah, od tal pa do stropa
Knjig tisoč in tisoč leži!..

»Glej spise preslavne, stoletne,
Ved naših globoko modrost!
In glej komentarje debele...
Iz njih govori učenost!«

Ljubezen do bratov trpečih
Pa jedro je naukov teh;
Usmiljenje diha, sočutje,
O Buddha, iz bukev ti vseh!«

»Žal, vidim!« — odvrne jim Buddha —
»Ljubezen je v knjigah tu zdaj;
Iz src preselila človeških
Na ta-le je pusti se kraj.

In ker iz src živih prenesli
Na mrtvih ste knjig jo strani,
Zato tako prazna so srca,
Zato pa ljubezni v njih ni...«

A. Aškerc.

Fata morgana.

Piše Evgen Štefanič.

I.

Stara Margareta Rodičeva je bila prejela od svojega sina Hinka pismo, s katerim ji je naznanil, da pride za nekaj dni domov v soboto ob 6. in 20 minut zvečer. To je bil odgovor na njeno pismo, s katerim mu je bila sporočila, da je postarni oče, nje mož, zadnji čas zelo opešal, pred nekoliko dnevi pa da je legel, in da je že prav slab.

Od četrтка, odkar je bila prejela pismo, so se ji tresle stare roke in noge še bolj nego navadno od same razburjenosti.

In ko je nazadnje — veliko prepočasi nestrpni starici — vendarle napočila sobota, dan težko zaželjenega prihoda njenega sina, tedaj je ukrenila in povedala bolniku, da mora ta dan napraviti kosilo prej, da potem pospravi naglo in se preobleče, da pride še začasa na kolodvor.

Stari in slabi nje mož si je brisal solze iz oči, ko sta govorila o sinu, vstati pa vendar ni mogel, dasi bi bil rad, da bi bil sprejem lepši in veselejši.

Dasi je bilo od njenega stanovanja pa do kolodvora le dobre tri četrti ure in je imel vlak priti šele dvajset minut po šestih zvečer, je vendar šla z doma že ob polupetih. In boječ se, da ne bi vendar prišla prepozno, češ, ker morda nje ura doma zaostaja, je ustavila par mimo gredočih neznanih ljudi ter jih vprašala, koliko je ura. Dasi

so bili njih odgovori ugodni, se je vendar nervozno še tesneje zavila v veliko črno ruto in mrmrala: »Četrť ure še manjka do petih — do petih — torej je še poldrugo uro časa . . . Morda pa vendar ni res.« In ustavila je še druge ljudi ter se čudila, da je šele peta ura.

Ko je prišla na kolodvor, ni bilo ondu žive duše, ker baš o tem času ni prihajal, niti odhajal noben vlak. Izta perona se je čulo žvižganje strojev, s katerimi so premikali strojevodje tovrne vagone po progi naprej in nazaj, a vsaki žvižg je starico vnovič vznemiril. V čakalnici sta bila le dva financarja, ki sta prebirala nekaj starih listov; ko ju je vprašala, kdaj pride vlak, in koliko je treba še čakati, sta ji nevljudno odgovorila.

Od pričakovanja vsa razburjena, je nemirno stopicala semtertja. V svoji neučakljivosti je zlogujoč prečitala vse napise na avtomatih in na tehtnici, ne da bi jih razumela; pregledala je vse anonse in živobojne reklamske razglede o raznih slovečih kopališčih in zdraviliščih — in ko se je naveličala vsega, je stopila na cesto ter gledala mimo drdrajoče vozove in mimo gredoče ljudi, toda brez prave pozornosti.

»Kakšen je neki Hinko?« je ugibala starka. — Videla ga ni bila že dolgo — cela štiri leta. V tem hipcu je prišel mimo eleganten gospod s španjolsko majhno, ozko brado.

»Tak, prav tak je naš Hinko,« si je mislila ženica ter dolgo gledala za onim. »A vlaka še ni!« je zdihovala starka, odpiraje si črni šal na prsih in iztegujoč ob njem koščene roke.

Vlaka res še ni hotelo biti. Tu in tam se je pokazal kak postrežek, ki je privlekel težek, velik kovčeg iz kolodvorskega skladišča ter ga privezal na svoj voziček. Nabralo se je polagoma tudi nekaj ljudi, ki so takisto prišli čakati svojih znancev in prijateljev, a tudi še veliko prerano.

Okoli šestje je pridrdral prvi omnibus ter se ustavil pred izhodom.

»Ho-tel Post«, je zlogovala starka. Kmalu za njim je pridrdral drugi ter se postavil vstric.

»Ho-tel E-le-fant«, je ugibala zopet poluglasno Rodičevka ter se veselila svojih dalekovidnih oči.

Pridrdral je, okorno bobneč po mestnem tlaku, še tretji in četrti, še peti in šestti omnibus; za njimi so se pa postavili izvožeki drug za drugim, se razgovarjali glasno, kolnoč po vsaki besedi in norce brijoč o mimo idočih, zlasti ženskih.

Prihajalo pa je tudi čakavcev več in več, in v čakalnici je bilo že vse živo. Gledat so hodili mnogi tudi k steklenim vratom, ali že ne prihaja vlak.

Mahoma zasliši stara Rodičevka mrmranje med čakajočimi.

»Kaj je?« vpraša boječe poleg stoječo gospo.

»Vlak ima četrť ure zamude,« ji odgovori ta razdraženo.

»Moj Bog, kaj se je pripetilo?« je javkala starka, toda gospa je že ni več poslušala . . .

Slednjič je vendarle prižvižgal dolgi poštni vlak; vsi so se usuli k izhodnim vratom ter odpahnili starko daleč nazaj.

Njen obraz pa je postal strožji; zavila se je tesneje v ruto, se stisnila k steni ter gledala, kako so vreli skozi tesna vrata popotniki v čakalnico, nevoljni, da jih še v zadnjem hipu zadržuje vratar, zahtevajoč od njih vozne listke; nekateri so se pozdravljali, poljubljali s čakajočimi, potem pa glasno govoreč hiteli na ulico.

Hinko je bil med zadnjimi. Ugledale so ga takoj njene bistre, dalekovidne oči, ko je oddajal listek vratarju.

Bil je majhen, plavolas mož z dolgimi, plavimi brki in živimi, modrimi očmi.

Starka mu ni stopila ni za korak naproti, ampak trdno se tiščala k steni, kakor da bi bila k njej pribita.

»Bog vas živi, mamka!« je zakričal že z daleč Hinko, urno stopil k njej, jo objel in poljubil. Nerodno se je ona nasmehnila, še nerodnejše ga poljubila, potem pa stopila izpod širokega kolodvorskega pristrešja na cesto, on pa za njo.

»Voz moram najeti,« je rekel Hinko ter odhitel naprej, da si dobi izvožčka.

»Saj ni daleč do nas,« je kričala za njim starka. »Škoda goldinarja — in goldinar bode hotel gotovo imeti,« je mrmrala sama pri sebi, videč, da je sin ne sluša.

Ko je prišla do sina, jo je rahlo dvignil na voz, sedel na njeno levo stran, in voz je zdrdral proti ubožnemu predmestju, kjer so Rodičevi imeli svoje stanovanje.

II.

Hinku Rodiču se je godilo, predno je postal zdravnik, prav tako, kakor se godi v obče siromašnim dijakom. Prebil je tudi on ves trud, napor, bedo in pomanjkanje, okusil grenko življenje siromašnega dijaka, toda pri tem ni omagal; podvizal se je ter zvršil brž ko mogoče medicinske študije. Dasi je bil bolj priden in marljiv nego talentiran, ali pravzaprav ravno radi tega se mu je posrečilo, da je o pravem času gladko dostal vse izpite. Dobil je tudi takoj na Dunaju

službo v neki bolnici; tu je mislil še nekaj let ostati, da se še bolj izpopolni v velikomestni praksi za svojo stroko. —

Po prvem pozdravu in kratkem pomenku je preiskal natanko svojega očeta ter se uveril, da ga je potlačila zastarela bolezen na pljučih, ki je sedaj postala nevarna, in da mu bode možno podaljšati življenje za nekaj časa le z največjo pazljivostjo in najboljšo postrežbo; to je tudi naravnost povedal materi, ko ga je prišla v njegovo sobo vprašat po očetovem zdravju . . .

Mladi Rodič je bil izredno priden in neumoren. Še za te kratke dneve je privlekel s seboj nekaj knjig svoje stroke ter tičal v njih malone ves čas, kolikor ga ni posvetil bolnemu očetu; to pa je storil tem raje, ker je bilo dan za dnevom neprijetno, jesensko vreme.

Tudi k materi v kuhinjo je večkrat pogledal, toda dolgo se ni nikdar pri njej mudil, kajti bil je izmed tistih ljudi, katerim nikakor ne ugajajo vsakdanji, navadni pogovori. Niti z materjo ni nikoli mnogo občeval; vedel je, da ga ima neizrečeno rada, da se ji po njem vedno toži, kadar je odsoten, tudi on sam je silno rad prihajal k njej domov — toda umeti se vendar nista mogla nikoli. Zato se ga je mati vsakikrat kmalu naveličala, a kadar je res odhajal, ni vedela, kam bi se dejala, kako se potolažila, osobito prve dni po njegovem odhodu . . .

Oče je ležal vse dneve, le kadar je bilo treba prezračiti in pospraviti po sobi, tedaj se je splazil z velikim trudom in le s sinovo pomočjo v Hinkovo sobo.

Bil je telesno jako slab, a duh mu je bil še vedno čil in zdrav; kajti stari Rodič je bil jako prebrisane glave in, dasi samouk, se je bil popel nad svoje kolege — bil je strojevodja v neki tvornici — ter se zanimal za vsa dnevna vprašanja, zlasti tudi za politična. —

Nekega dne ga pa ni bilo možno spraviti iz postelje, ker je bil preslab.

Hinko je prebiral knjigo v bolnikovi sobi, mati je pa zlivala bolniku zdravilo v grlo. Nenadoma se je mu zaletelo, da je močno zakašljajal ter tako onesnažil nekoliko komaj na novo pregrnjene čiste rjuhe. Hinko je naglo vstal ter pridrževal očeta, mati pa je poluglasno mrmrala.

»Bog se usmili, kako sem se že naveličala tega življenja in te boleznii!«

Hinko jo je srdito izpod čela pogledal ter zaropotal z nogo, da ne bi bolnik slišal njene tožbe, ki bi ga bila gotovo hudo užalila. —

Staremu Rodiču je pa bilo čimdalje slabše. Prijatelji in znanci so ga hodili obiskovat, in Hinko se je vsakikrat jezil na mater ter ji očital nerahločnost, ko je z obiskovavci poleg postelje tiho in skrivnostno govorila. Pravila jim je navadno o bolezni, ali Hinko je vsakikrat pretrgal tak pogovor ter jel glasno govoriti kaj drugega. — Ko je videl, da je prijateljev preveč, jim je zabranil vhod k bolniku.

Neko jutro je prišla mati skrivnostno k sinu ter ga jela prositi, naj on prigovarja očetu, da napiše oporoko, češ, da je poleg nje in Hinka še drug sin Rodičeve prve žene. Ostro jo je zavrnil od sebe, strmeč o toliki ženski praktičnosti, javljajoči se ob takih trenutkih. In radi česa? Radi nekaterih dragocenosti bolnikovih, ki so bile vse skupaj vredne komaj par sto goldinarjev!

Dasi je vedel, da ga kraj bolnega očeta ne čaka veselje, vendar ni slutil, da se je svojcem v teku let tako odtujil po svojem mišljenju in čuvstvanju . . .

Ko je prišel njegov polubrat nekoč obiskat očeta, se je zgrudil na stolicu poleg postelje ter jel ihteti in glasno jokati, dasi brez solz.

»No, hočejo »ad oculos« dokazati svoje žalovanje«, si je mislil Hinko. —

Solnce se je sililo izza jesenskih oblakov; Hinko je zaprl knjigo ter se odpravil na izprehod. Prej je še pogledal k očetu, potem pa stopil v kuhinjo in se poslovil pri materi, ki je baš gladila perilo.

Iz svojega predmestja je dospel Hinko kmalu v dolg, gost drevoored, koder so se igrali in skakali šolski otroci.

Zamišljeno je stopal. Motili bi se, ako bi sodili, da so se mu misli vrtele zgolj okolo neprijaznih domačih razmer. Njegov duh ni nikdar miroval ter se niti sedaj ni mogel zadovoljiti z ozkim domačim obzorjem; nehote mu je uhajal tja na Dunaj, kjer so ga čakali imenitni, njemu zanimivi posli — ko ga nekdo prijateljsko udari po rami.

Bil je Franjo Perič, njegov tovariš iz gimnazije, s katerim se je tudi na Dunaju često srečaval, dasi Rodiču ni bil nikoli prav simpatičen. Perič je pohajal tačas tehniko in je bil sedaj inženir.

»Je-li plavolasa ali črnooka?« ga vpraša Perič, šegavo se smehljaje.

»Katera?« odvrne nekoliko nevoljen Rodič, ker je zmočen v svojem razmišljanju.

»No, ona, na katero si sedaj tako sveto misli.«

»Ne vem ti povedati, kajti moj prijatelj mi ni pisal o tem; povedal mi je le toliko, da je bila operacija strašno nevarna, ker je imela žena že 45 let.«

Sedaj se je mladi inženir začudil ter neverno pogledal Rodiča.

»No da, mislil sem res na žensko; uganil si, ker me ona operacija silno zanima in mi je le žal, da me ni poleg.«

»Ah, kaj mene brigajo tvoje operacije in tvoje bolne ženske! Lepe, mlade, bogate in zdrave — te so za nas, brate!«

»Ali že zopet gori v tvojem srcu?« ga je vprašal zdravnik.

»Že zopet? Kako moreš vprašati »že zopet?« Pri mojih letih pa naj bi že ugasnil srčni plamen?! Ni za trenotek ne, a sedaj gori tem bolj, ker gori za boginjo — boginjo, znaš, ne za žensko . . .«

»Poznamo to,« je rekel zdravnik malomarno.

»Oh, ti nepopoljšljivi mizogin! Ali še sedaj ne priznaš, da je ženska krona stvarjenja, in da brez ženskih ne bi bilo življenje nič vredno?« se je razgreval Perič, napol resno, napol sarkastično.

Šla sta nekaj korakov molče dalje.

»Kje si nastavljen sedaj?« je vprašal zdravnik inženirja.

»Tu v mestu, a imel sem posla več mesecev blizu mesta na kmetih; tjakaj izletavam tudi še sedaj malone vsaki dan, in baš ondu biva sedanja moja sreča!«

»Aha, idila — pastirica ka-li?« se je prisiljeno šalil zdravnik.

»Kaj še! Bogatinka je, imenitne rodovine — a lepa in čista kakor angelj!« . . .

In zasmejal se je neprijetno zvonko.

»Seveda to ti bolje veš, nego kdo drugi; saj ti je gotovo morala dati račun o vsakem pogledu in poljubu, če ga je kdaj komu privoščila. Ali si ji pa ti tudi položil račun o vseh »ljubeznivostih,« ki si jih izvršil v svojem neumorno delavnem življenju?« se je rogal Rodič zaljubljenemu inženirju.

»Molči! Bog ne zadeni, da bi o tem količkaj zvedela moja prečista golobica! Odkar zahajam k njej, sem se docela izpremenil ter postal celo drug človek. Ona me je pretvorila popolnoma, in iskreno sem ji vdan. Ona pa je tudi vredna tega, to ti povem. — Cenijo jo — poleg vse njene lepote in čednosti — na stotisoč.«

»Čestitam, čestitam! Toda sedaj oprosti — jaz moram zopet domov; oče mi je nevarno bolan.«

»Servus, brate,« je rekel inženir veselo ter mu živahno stisnil roko, kakor da mu je Hinko povedal baš prijetno novico.

»Budalo« je zamrmral zdravnik med zobmi — »srečno budalo!« ter se obrnil in hitel proti domu. —

Ko je stopil v očetovo sobo, se je nemalo začudil, ko ni našel očeta ondukaj; šel je urno v svojo ter — ostrmel. Na glavi polhovo

kapo, na hrbtu težko zimsko suknjo, noge zavite v razne gorke cunje — tako je sedel bolnik pri Hinkovi pisalni mizi in — pisal.

Sina ni bil slišal, ko je vstopil. Roka se mu je silno tresla, glava omahovala na prsi, in njegovega čečkanja — saj ni bilo pisanje — ni bilo možno razbrati. Pišoč je pa starček ihtel, ihtel, da se mu je treslo staro, slabo telo.

»Moji ženi . . . uhoo . . . uhoo . . . Mar-ga-re-ti . . .« je jecljal starec.

»Kaj delate, oče?« ga je vprašal Hinko, toda nežno, da se starček ne bi prestrašil.

»Te-sta-ment —« je stokal starec; — »ma-ti — ta-ko hoooč —«

In grenke solze so mu zalile oči in mu močile suhi, nagubani obraz.

»Saj ga ne morete sedaj; naredite ga popoldne ali jutri, ko bodete bolj čvrsti,« ga je tolažil Hinko, kolikor mogoče mirno, dasi mu je ta prizor trgal srce in mu zbudil v njem nepopisno ogorčenost radi brezobzirnosti materine.

Rahlo je prijel očeta pod pazduho ter ga previdno peljal v njegovo spalnico in položil v posteljo, potem pa trdo stopil k svoji mizi, pograbil poččkani papir, ga zmečkal v pesti ter ga potisnil v žep.

Ko je prišel v kuhinjo, ga je mati jezno prijela:

»Zakaj nisi pustil, da bi bil oče spisal oporoko? Sitnosti bomo imeli in nič drugega!«

»Zato, ker imam človeško srce,« je odgovoril Hinko srdito.

Nevoljno mrmraje, je šla starka v sobo k bolniku ter zaloputnila vrata za seboj. Toda moža si vendar ni več upala nadlegovati s testamentom.

Hinko pa je odslej večinoma presedel pri bolnikovi postelji, hoteč ga obraniti vsakršnih nerahločutnih nadležnosti. —

Naduha pa je vedno bolj dušila starčka. Pri vsakem popadku je Hinko urno vstal, privzdignil očeta na blazini in, kadar se je odkašljaj, mu vлил tešilnega zdravila.

Toda bolniku se je naglo hujšalo, in skoro je spoznal sin, da so očetu ure štete.

Drugi dan potem, ko je stari Rodič pisal oporoko, proti večeru, se mu je jelo blesti, in zmedeno je govoril noč in dan in nikogar ni več spoznal. Ko mu je tri dni potem sin dajal zdravila ter ga privzdigoval na postelji, mu je v rokah ugasnil brez trpljenja . . .

Dasi Hinko ni bil mehkočutne naravi, in dasi ga je bila zdravniška praksa dodobra utrdila proti sentimentalnosti ob smrtnih

posteljah, se mu je vendar tačas v silni bolesti skrčilo srce, in ulile so se mu gorke solze. Stara Rodičevka pa je ihtela in glasno jokala ob moževi postelji . . .

Črez teden dni je odpotoval Hinko zopet na Dunaj, se zopet krepko oklenil svoje prakse ter zaril v svoje strokovne študije.

III.

Rošerjevi pradedje so bili pravi Francozje in so se nekdam pisali Rocher; toda že dolgo so bivali v Slovencih ter pisali sedaj svoj priimek s slovenskim pravopisom.

Njih veliko, krasno posestvo je bilo dobro uro oddaljeno od mesta. Imeli so sicer tudi še več vinogradov, hiš in prodajalnic na raznih krajih; bivali pa so večinoma le tu, kjer je bilo ne predaleč od mesta in vendar na kmetih. Vila je bila opremljena z vrtom in gozdom in sploh z vsemi prirodnimi in umetalnimi ugodnostmi, ki si jih more privoščiti bogastvo, združeno z dobrim okusom.

Rošer je bil veletrežec; s svojim bistrim umom, s svojo podjetnostjo in recimo tudi — srečo je še vedno pomnoževal svoje imetje, katerega je bil itak že veliko podedoval. Njegova soproga Adela pa ga je tako vrlo podpirala v gospodarstvu, da ga ne bi bila mogla bolje.

Imela sta le dvoje otrok, starejšo hčer Teodoro — katero sta pa imenovala Bogdano ali kar Dano, odkar je gospod Rošer stopil v narodni tabor — in pa mlajšega sina Nikolaja, ki pa je tedaj pohajal še nižjo gimnazijo.

Veselje je bilo priti v to rodbino, tako srečna je bila videti ta četverica ljudi; pa tudi mnogobrojni posli so delali in hodili okrog z vedrimi, zadovoljnimi obrazi — najpristnejši dokaz gospodarjevih dobrin.

Kadar pa je Rošerju laskavo opomnil ta ali oni:

»Dobro se godi ljudem, ki so pri vas,« je le-ta navadno odgovoril:

»Za pošteno delo pošteno plačilo — ali je to kaka dobrotla od moje strani?«

Dasi je družila četverico vzajemna ljubezen, je bila vendar Dana središče, v katerem se je zbirala ljubezen vseh treh.

Dana je bila bolj mila nego lepa. Dobrotla in blago srce ji je odsevalo z vsega obličja, posebno pa iz globokih, velikih, rjavih oči.

Imela je dvaindvajset let, in svet se je čudil, zakaj se še ni vdala tako bogata devojka, ki je vrhu tega prav čedna.

Imela je seveda mnogo čestivcev in snubačev, in zategadelj jo je tudi često dražila njena prijateljica Olga ter dejala, da Dana

vzpričo prirojene sramežljivosti ni za ta svet; toda niti eden izmed vseh moških, ki so se ji bližali, se ni mogel ponašati, da ga Dana kakorsikolibodi odlikuje mimo drugih, ali da bi bil prejel od nje znak večje naklonjenosti.

In res je bilo videti, kakor da Dana ni ustvarjena za ta svet; bila je pobožna in sicer iskreno pobožna, ne pa šablonski, kakor velika večina današnjega ženstva. Ta pobožnost je bila videti nekako prirojena, nikakor ji ni bila po odgoji vcepljena; kajti niti Rošer, niti njegova soproga se nista odlikovala po izredni pobožnosti, odgojila pa se je bila v dekliškem zavodu, v katerem je v prvih letih verstvo poučeval po dve uri na teden mlad, koketen katehet . . .

— Na veselice in koncerte je zahajala le radi svojih staršev, ker ni na njih našla onega užitka, ki ga iščejo in tudi najdejo navadna dekleta.

Na enem teh koncertov jo je vprvič videl inženir Franjo Perič, in ugajala mu je takoj; ko je pa tudi zvedel o njenem bogastvu, je takoj sklenil, da mora biti njegova. Pozvedoval je natanko o njenih razmerah in navadah; sicer se je rogal na tihem njeni naivnosti in pobožnosti, toda kot realni politik je računal z obstoječimi razmerami ter po njih ukrenil svoj vojni načrt.

Ker je kot izkušen strateg prav dobro poznal razne ženske naravi, je takoj ugenil, da Dana ni izmed običnih deklet, katera je lahko z laskanjem pridobiti. Ni ji torej laskal po šabloni, nego hlinil globoko, toda nežno ljubezen ter ji neprestano sledil z milobno koprnečimi pogledi. —

Rošerju se je Perič takoj prikupil radi svojega veselega značaja, in veletržec ga je prijazno povabil, naj poseti njega in družino v vili.

Rošerki je Perič takisto ugajal in — čudo veliko — celo pri modri Dani, katere srce je bilo videti nasproti moškim zagrajeno s trojim oklepom, je Perič našel milosti. Res je zahajal k Rošerjevimi češče in češče ter se znal prikupiti Rošerju bolj in bolj, da mu je kot praktični inženir pri vili, kjer so ravno nekaj dozidavali, to in ono nasvetoval.

Vila ni stala tik ceste, nego je bila od nje ločena in zagrajena z ozkim vrtilcem, v katerem so bila nasajena poleg izbranih domačih tudi tuje rastline in drevesa. Za vilo je bil vrt za zelenjad, za njim velik sadovnjak, za tem pa se je skoro neposredno pričnjal gozd. Krasen je bil ta gozd s svojimi vitkimi, vonjavimi jelkami in macesni, med katerimi so se vile ozke, z belim peskom posute steze, ob njih pa

bile na najlepših mestih nastavljene klopi. Ob vĥodu v gozd je bil most ĉrez majhen potok, ki je napravljat tam globlje v gozdu celo slikovit slap. Prav tik mosta na oni strani je stala prekrasna smreka; pod njo si je dala Dana napraviti velik kriĹ iz neobtesanih debel; tu sem je hodila opravljat svojo veĉerno molitev ter kitit razpelo s sveĹim cvetjem. — V svojih elegantnih, svetlih, veĉinoma belih oblekah je bila videti Dana, kadar je kleĉala s sklenjenimi rokami in z velikimi, v kriĹanega spasitelja uprtimi oĉmi, prav kakor kaka nadzemska prikazen . . .

Ko je tako prihajal inĹenir, vedno takten in kavalirski, vedno govoril o tem, kar je njo najbolj zanimalo — o literaturi — ter hvalil kakor ona idealiste ter obsojal materijalizem in naturalizem — vĉasih neprisiljeno, le mimogrede hvaleĉ njeno iskreno poboĹnost — tedaj se je zaĉelo buditi v njenem srcu neko ĉuvstvo, katerega prej ni poznala.

Proti veĉeru so zahajali RoĹerjevi navadno v gozd.

Mimo razpela idoĉ, je upognila Dana vselej koleno ter se prikrizala, a on se je odkril tako globoko, da je ona morala opaziti. Kadar je pa odhajal, je vselej prijel neĹno njeno mehko in tenko roĉico ter jo spoĹtljivo primaknil svojim ustom.

Dana je imela sedaj poleg svojih misli o Bogu, o veri in o veĉnosti in o drugih svojih tudi misel — o inĹenirju. Veĉkrat so se ji med molitvijo silile v spomin njegove besede, katerih glas se ji je zdel vedno tako mil, in pred oĉi ji je stopala njegova podoba in njegove oĉi, polne ljubezni. Pa takoj se je zopet skesala in prosila v svojem srcu: »Odpusti mi, o Bog, saj tega jaz nisem sama kriva; ustvaril si nam ti srce in ĉuvstvo.« Mislila je o njem mnogo po dnevu, pri razliĹnih delih — saj je tudi ona izdatno pomagala pri gospodinjstvu. — Kadar se je pa solnce nagibalo k zahodu, ji je srce utripalo moĉneje. Vsaki dan je postala nestrpnejĹa; ĉesto je zbeĹala v gornje nadstropje, razgenila pri kakem oknu teĹke zavese ter pogledovala tja doli, ali Źe ne drdra proti vili mala elegantna koĉija inĹenirjeva z malim iskrim konjiĉem. In ĉe jo je res ugledala, tedaj je naglo odĹla v svojo sobo, si pridrĹevala utripajoĉe srce ter nestrpno ĉakala, da so ji priĹli naznanit Franja Periča.

Nekega veĉera, ko je inĹenir ostal sam z RoĹerjem v salonu, mu je dejal Perič tiho, nekako srameĹljivo:

»Izpovedati vam moram, gospod RoĹer, da se prenaĹa neka govorica po mestu — Źal, da se dostaje vaĹe hĉerke, gosvice Dane.

Ker sem tej govorici kolikor toliko vzrok jaz, a mi je nad vse drago ime vaše častite družine in še posebno gospice Danice, tedaj vam moram izjaviti, da se bodem kot poštenjak odslej ogibal — dasi s težkim srcem — vaše prijazne hiše, ali pa —

»Ali pa?« je ponovil Rošer, z dobrohotnim smehljanjem zroč na resnega inženirja.

»Ali pa«, je rekel odločno inženir, »moram upravičiti to ljudsko govorico. Ali bi se vi protivili, gospod Rošer?«

»Protivil? Ne, ne, dragi Perič — v tem času, kar se poznamo, sem vas spoznal za moža, ki bi utegnil osrečiti mojo hčerko. To vam pa tudi odkrito povem, da Dane ne maram nikakor siliti; ona odločuj sama o svoji usodi. Torej glejte, kako opravite pri Dani!«

Perič ga je za te besede zahvalil z nemim, resnim poklonom; vstal je ter šel iskat Dane. Ker so tedaj pri Rošerjevih ravno pobirali hmelj in druge pridelke, je tudi Dana imela dovolj posla; plačevala je sama delavke, ki so brale hmelj, ter sprejemala od njih listke.

»Gospodična Dana,« je rekel Perič nežno, »nekaj moram govoriti takoj z vami.«

»Tako, prosim — ti osem, ti deset keblon, na!«

»Kaj vam je, gospod inženir? Zdite se mi tako razburjeni,« je dejala Periču ter namignila, naj stopita nekoliko dalje proč od delavk.

»Razburjen sem res radi vas, gospodična — da naravnost povem — hudobni jeziki so izpletli o naju kar cel roman — in zato se moram jaz — je govoril obotavljajoč se, kakor v vidni zadregi, in s tresočim se glasom — »posloviti od vas, samo da vas varujem zlobnega klevetanja — ali pa če ste mi milostni, če ste mi le količkaj naklonjeni, tedaj ne oprezajte, ampak upravičite tisto govorico — bodiva skoro — svoja — Dana, šmem-li upati?«

Zardela je bila do las, sramežljivo povescila glavo, toda ni mu odtegnila rok, katere ji je on poljuboval s solznimi očmi . . .

Odslej je bil Perič kot srečen zaročenec vsakdanji gost pri Rošerjevih. — V tej dobi je tudi bilo, da ga je srečal Hinko Rodič, kateri pa ga ni maral dalje izpraševati o njegovi sreči, ker ni Peričeve ljubezni smatral za resno; saj se je spominjal, da se je Perič že večkrat bahal s takimi imenitnimi zarokami, katere pa so se bile doslej še vse izjalovile, bodisi proti njegovi volji, bodisi, da jih je Perič sam razdril iz sebičnih pomislekov . . .

IV.

Perič in takisto tudi Rošer sta želela, da bi se bila poroka mladega para praznovala spomladi ob enem z Rošerjevo srebrno poroko. Toda Dani ni nikakor ugajala tako nagla zveza ter je celo odločno prepovedala, naj o tem več ne govore; sama je hotela določiti rok, a tako naglo nikakor ne. Vdala sta se roditelja njeni volji kakor vselej ter sklenila, da se bode obhajala spomladi samo njiju srebrna poroka.

Rošerjeva sestra, ki je bila omožena na Dunaju, je bila že večkrat povabila Rošerico in Dano k sebi čez zimo; sedaj sta sklenili porabiti to priliko ter takoj po božiču posetiti sorodnike na Dunaju.

Dana si je za ta namen že pripravljala mnogo različnih oblek, in pri tem ji je pomagala že dalje časa spretna šivilja iz mesta. Poznala je svojo teto in je vedela, da bi se ta kar zgražala, ako bi se njena nečakinja, nečakinja dvornega svetnika prikazala česče v isti toaleti na pogostih sprejemnih večerih in zabavah, katere je prirejela v svojem krasnem stanovanju.

Šivilji in Dani pa je tudi le-te prijateljica Olga pridno pomagala. Olga je bila vsakoletni jesenski gost v Rošerjevi rodbini.

Dasi je imela Dana mnogo znank in tudi zaupnejših prijateljic, vendar ni bila nobeni tako vdana kakor Olgi, a tudi ta je bila v Dano vsa zaljubljena, nič manj ali celo bolj nego inženir Perič.

Kadar se je bližal oni letni čas, ko se je imela preseliti za nekaj časa k Rošerjevim, tedaj se je vselej lotila ona nepopisna nestrpnost, ki jo menda izkušajo samo zaljubljeni.

In kadar je dospela v Rošerjevo vilo daleč tam od juga, tedaj je bila vsa srečna, posebno, kadar sta bili ona in Dana sami in sta v dolgih, srečnih pogovorih odkrivali druga drugi svoje misli, želje, dvome in nazore.

Nekaj dni, predno je Rošerica odpotovala z Dano, je pripeljal Perič k Rošerjevim svojega »najboljšega prijatelja,«
kakor ga je imenoval sam — Ivana Nemca; le-ta je bil kot poštni oficijal pred kratkim prestavljen semkaj, v svoje rojstno mesto.

No, Perič Nemca menda ni bil vvedel pri Rošerjevih iz drugega vzroka, nego da se pobaha pred svojim najintimnejšim tovarišem z najnovejšim triumfom svoje zmagovitosti. —

V svetli, bogato opravljeni obednici so sedeli Perič, Nemeč, Dana in Olga. Pogovor je bil splošen, dasi sta govorila skoro vedno le Olga in Nemeč.

Pobijala sta drug družega. — Nemec je bil inteligenčen in okreten človek, toda nekako površno misleč; poleg tega je bil oster zbadljivec in pa velik cinik. Osobito o ljubezni je trdil, da je to le beseda brez vsebine, ker ni takega čuvstva, nasproti pa da je zopet mnogo čuvstev, za katera nedostaja besed.

»Ne, ne, gospica, tako vi samo govorite, a delate drugače — kakor vi, tako vsaka druga; verujte mi, da je vsaki ženski glavna misel, edina skrb — mož in le mož. Česa ne bi storila vsaka za moža!«

»Ali ste že bili v nevarnosti, da bi vas ujela katera?«

»Mene?« je zategnjeno odvrnil Nemec, katerega je nepričakovano vprašanje spravilo v vidno zadrego. »O, tega se ne bojim, dobro sem oborožen za take napade. Iz svoje izkušnje pa vam lahko povem, da je n. pr. največja sovražnica Slovanov že izpremenila svoje nazore o nas in se zanimala za nas, ako se ji je le med Slovani obetala kaka »poštena partija«; najbolj načičkana gizdavka se začne skromno nositi, ako zve, da nje »vzor« ljubi skromnost, in lahkoživa Eva hlini sramežljivost in ponižnost, misleč, da s tem ustreže možu, katerega bi rada uklenila v svoj jarem; da, še celo to sem zapazil, da se je sramežljivo in pobožno dekle delalo lahkoživo ter se spuščalo celo v ciniške pogovore na ljubo svojemu lahkomiselnemu izvoljencu.«

»No da, toda vse le iz gole ljubezni —«

»Ali, Olga!« jo je pokarala Dana; »kam si vendar zašla?«

»Mene to celo zabava, Dana!« —

»Tako, sedaj ga še podpihuješ, da bo drugič bolj pogumen;« — jo je zavrnila Dana s prisiljenim nasmehom, sama pri sebi pa je sklenila, da je za prvi poset ta človek precej drzen.

»Gospodična Dana, saj so — ali če hočete — smo tudi moški taki,« se je izkušal opravičiti Nemec; »ako nam obeta zatajevanje in hlinjenje več koristi, tedaj se radi boljše delamo, nego smo, vsaj pred zakonom. Saj je naravno, da moški, hoteč ugajati svoji izvoljenki, prikriva kar najbolj svoje slabosti ter se izkuša pokazati v najboljšem svitu.«

»Toda, prijatelj, ta preobrat provzroči ravno ljubezen,« se je vmešal Perič ter hotel še nekaj dodati, toda Nemec ga je tako pomenljivo pogledal in se tako ironski nasmehnil, da so Periču ostale besede obtičale kar v grlu.

»Ta preobrat traje le za medenih tednov, potem se pa skoraj pokažeta oba v pravi podobi,« je završil Nemec svoje dokazovanje.

Porogljivi njegov smeh in pomenljivi pogled ni ušel niti Dani, niti Olgi ter je celo poslednjo nekoliko zmedel, kar se le pač ni dostikrat pripetilo.

čisti narodni jezik je Kopitarju tako ugajal, da se je začel zanimati za Vuka ter ga celo posetil. Kopitar je namah spoznal, da je sedaj našel moža, katerega je že dolgo iskal, da bi mu vlival svoje nazore in misli. In od tega trenutka se je razvil tisti velikanski plodonosni vpliv Kopitarjev na Vuka, iz katerega se je spočel preporod srbske književnosti; kajti, kar je Vuk postal srbstvu in srbski književnosti, je postal po Kopitarju!

Kopitar, ki je bil sam romantik z dušo in srcem ter je privoščil vsakemu jeziku in narodu enako skrb in negovanje, je sedaj tudi Vuka navduševal za srbski narodni jezik, in Vuk se je pod njegovim vodstvom odločil, da prouči in preosnuje narodni jezik ter začne nabirati narodne zaklade. Naučil se je od Kopitarja, kako treba položiti temelj narodnemu književnemu jeziku.

Sicer pa je bil Vuk prinesel kal teh nazorov že s seboj, tako da sta si prišla oba v svojih mislih takorekoč drug drugemu naproti. Vuk je bil namreč opazil, da je že Mušicki povpraševal po narodnih pesmih, a on tedaj ni imel poguma, da bi se oglasil. Ko je bival pozneje v Srbiji, mu je prišla nekoč v roke zbirka pesmi — bil je Kačićev »Razgovor« — in tedaj je spoznal, da se Mušicki ni šalil, ko je pozvedoval za enakimi proizvodi. Prišedši na Dunaj, je bil Vuk prinesel s seboj rusko pesmarico, in ta mu ni dala miru; saj je vedel, da imajo tudi Srbi mnogo takih narodnih zakladov. Toda Vuku je nedostajalo podjetnosti.

Tu je posegel vmes Kopitar ter ga napolnil k nabiranju narodnih pesmi, opozarjajoč ga na Kačića, Fortisa in Herderja in kažoč mu njih zbirke — in 1814. l. je izšla »Mala prstonarodna slavensko-srbska pesmarica«. Zasluge Kopitarjeve za izdajo je priznal sam Vuk v pismu do Mušickega.

Uspeh te zbirke je bil zagotovljen; poleg Kopitarja, ki je preskrbel prevod v prozi ter ga poslal Goetheju, je bil najboljši pospešitelj Jakob Grimm, ki se je prav tedaj mudil na Dunaju. Grimm je že nekaj časa poprej proučeval razmerje med umetnim in narodnim pesništvom ter se je pokazal tudi pri tem kakor drugod temeljitega misleca; sedaj se je seznanil tudi z Vukom ter se učil srbski, da bi mogel čitati srbske pesmi v izvorniku. Za »Wiener Literatur-Zeitung« je napisal laskavo in poučno oceno, v kateri je s kritičnim očesom spoznal in poudaril prednosti srbskega narodnega pesništva. Boljšega in sposobnejšega zagovornika si Vuk pač ni mogel želei. —

L. 1815. je Vuk še vedno nabiral pesmi ter jih izdal še isto leto kot drugi zvezek; posvetil jih je Kopitarju, ki jih je tudi kratko

naznanil. L. 1814. pa je izdál Vuk tudi »Pismenico«, v kateri je razpravljaj o jeziku svojega naroda in njega pravopisu. —

Kopitar je bil zadovoljen s svojim nčencem in ponosno je pisal Dobrovskemu 1815. l.: »Ravnikar in Laibach und Jarnik in Klagenfurt, der Vuk in Karlovitz, etc. — sind mein einiger Trost pro Cisdanubianis.«¹⁾ — Toda to Kopitarju še ni bilo dovolj, in z dalekosežnim svojim pogledom je zasnoval takoj nove načrte. Že l. 1815. je pisal Dobrovskemu: »Praeter pjesmaricae continuationem, non dimittam illum quin et lexicon serbico-altslavico-germanicum confecerit. Quam omnes hi Serbi, qui nunc, Vlkiū excipio, vo iskušanje sunt Russos adorandi, veram altslavicam nescientes! quam illi omnes post tuam grammaticam resipiscent! Pjesmaricae exemplum cum male scripta mea versione verbali per Bertuchium misi Góthio . . .« In v septembru istega leta mu je pisal: »Mein Vuk macht jetzt ein serbisches Lexicon. Dürfen wir Ew. Hw. auch unter die Praenumeranten auf die Fortsetzung von Vuk's *рѣчникъ* setzen? . . .« Nato je odgovoril Dobrovský (20. okt. 1815. l.): »Auf alle Schriften Vuks mögen Sie auf 2 oder 3 Exemplare pränumerieren.« —

Vuk se je res takoj lotil slovarja. Da ga ne bi ovirale v delu materijalne skrbi, ga je vzel l. 1816. k sebi Mušicki, ki je bil tedaj upravitelj samostana v Šišatovcu. Kopitar je Vuka toplo priporočil, pišoč Mušickemu: »Er wünscht wenigstens das Latein noch zuzulernen, ich wünsche das auch, sowohl weil jeder Unterricht dem Genie immer auch nützt, als beinahe noch mehr, damit mittelmässige Köpfe, die aber die Schulen durchgemacht haben, ihn nicht über die Achseln ansehen sollen.« — Vuk je v Šišatovcu marljivo delal; zbiral je pesmi in besede za slovar, Mušicki pa ga je vrlo podpiral. Pa tudi Kopitar ni miroval; pošiljal mu je razne pomočne knjige in mu dajal svete, katere je sam dobival od Dobrovskega.

S početka niti Kopitarju, niti Vuku še ni bilo docela jasno, v kolikem obsegu naj se izda slovar. To kaže oznanilo iz meseca marcija l. 1816.; a že tedaj so se začele gonje proti njiju nameram. Kake nazore so imeli ljudje o Vukovem delu, dokazujejo njega besede: »Bilo je onda učenih Srba u Beču, koji su sav ovaj posao držali za bezposlicu, i govorili mi u oči, da ne kvarim artije uzalud.« Metropolit Stratimirović pa je celo zaukazal Mušickemu, da mora Vuka zapoditi, češ: »Teraj Vuka iz manastira, jer ću inače ja oterati i tebe i njega . . .«

¹⁾ Op.: Skoro vsi citati iz pisem so iz Jagićevega zbornika »*Письма Добровскаго и Копитара*«. St. Peterburg 1885.

In Vuk se je jeseni l. 1816. res vrnil na Dunaj. Tukaj ga je izdatno podpiral Kopitar. Vuk je pisal Mušickemu, da ga Kopitar vsaki dan obiskuje, in da skupaj pregledujeta slovar. Delo je dobro napredovalo, in dne 23. marcija 1817. l. je pisal Kopitar Dobrovškemu, navajajoč vzroke svojega molka: »Die zweite (Ursache) ist Vuk's reinserbisches Lexicon (etwa 70 Druckbogen), dazu ich das Deutsche und Lateinische seit October bis jetzt machen musste; nun sind wir bereits an der Feile, und in etwa 6 Wochen beginnt der Druck. Sie werden damit wohl nicht durchaus, doch im Ganzen sehr wohl zufrieden sein . . .«

A tako naglo ni šlo, kakor sta si mislila Kopitar in Vuk. Meseca avgusta l. 1817. je pisal Dobrovšký: »Vuk und Ihnen wünsche ich zur Vollendung des serbischen Werkes Glück, und würde dazu beytragen . . .« slovar pa je izšel šele meseca decembra 1818. l. Kopitar je želel, da bi Dobrovšký povzdignil svoj glas v prid slovarju: »Ex Vukii lexico videbis, quam non serbice scribant obscuro, sed miro barbare . . . Sed ante omnia fac recenseas Tu lexicon Vuki; mihi non credent & tu melius longe probabis.« Toda Dobrovšký ni ustregel njegovi želji. — Ker je bil Vuk v silnih denarnih zadregah, je vzel nekoliko izvodov svojega dela ter l. 1819. odpotoval na Rusko, najbrže, da si zagotovi kako pomoč. Povsod so ga prijazno sprejeli; seznanil se je z odličnimi osebami — s Karamzinom, Rumjancovom, Adelungom — in obiskal je vsa glavna mesta.

Medtem pa se je doma in po Nemškem širila slava njegovega dela; Jakob Grimm ga je laskavo ocenil. Za slovar je imel največjo zaslugo Kopitar, ki je sam sestavil nemški in latinski del in predlagal fonetiški pravopis. Tudi biser Vukovega slovarja, etnografski opis raznih običajev srbskega naroda, je Kopitarjeva zasluga.

Vrnivši se iz Rusije na Dunaj, je našel Vuk ondukaj Dobrovškega, katerega je bil Kopitar naposled vendarle zvalil na Dunaj. Z njim se je prepiral o raznih točkah, ker Dobrovšký ni bil vedno istih misli, kakor Kopitar in Vuk. — Doma pa gonja zoper Vukov slovar še ni bila ponehala; njegov jezik so nazivali »svinjarski«, ker je v delo sprejel tudi obscene izraze — po nasvetu Kopitarjevem! A to Vuka ni oviralo; priznanje na Ruskem in Nemškem ga je navduševalo, in tudi doma si je bil že priboril precej pristašev. Polemike, katere je moral vojevati s svojimi rojaki, so njegov ugled le še povšale ter razglasile njegovo ime. —

Koliko gmotne podpore je dobil Vuk na Ruskem, ni znano; istina pa je, da je bil tudi izza ruskega potovanja v denarnih za-

dregah; včasih je moral zastaviti ali prodati celo svoje knjige. Tako se mu je zgodilo, ko je hotel l. 1820. v Srbijo. Kopitar mu je tudi tedaj pomagal. Dobrovský je namreč pisal Kopitarju (14. maja 1820): »Die Prager Vereinigung gedenkt alle Bücher, die Vuk feil bietet, um die angesetzten Preise zu nehmen.« Kopitar je hitro odgovoril in se potegnil za Vuka (26. maja 1820.): Vuk will in 14 Tagen schon nicht mehr hier sein, sondern wahrscheinlich auf dem Wege nach Belgrad, nisi quid aliud evenerit pro alio loco, ut scis tu solus . . . Ich glaubte in Ihrem Sinne zu handeln, wenn ich ihm noch fl. 60 W. W. zu den vorigen fl. 40 à conto gäbe (denn za *неволю* verkauft er, wie Sie wissen) und wollen Sie bis dare, cito dando, so weisen Sie den noch übrigen Rückstand von (glaub' ich) fl. 160 hier à vista an für die Bücher, die ich dagegen in Verwahrung nehmen will.« — Dobrovský je bil zadovoljen s predlogom Kopitarjevim in se je samo jezil, da Vuk ni poprej ničesar omenil, češ: »Und gerade muss auch Vuk jetzt eilen. Warum rückte er mit der Sprache nicht heraus, solange ich in Wien war.«

Meseca junija 1820 l. je bil Vuk že v Srbiji. Govorili so tedaj, da ustanovi šolo, ali da bode Milošev tajnik; toda že prihodnje leto je bil zopet na Dunaju.

L. 1823. je bil Vuk v Halli, kjer se je hotel poprijeti medicine. Na Nemškem je občeval z najodličnejšimi možmi: s Vaterjem, Grimmom, Goethejem, in Kopitar je z veseljem poročal Dobrovškemu (31. dec. 1823.): »Grimm und Goethe nehmen sich Vuk's an; ersterer übersetzt seine Gramm. ins Deutsche et imprimitur jam Lipsiae, letzterer seine Lieder im Journal für Kunst und Alterthum etc.« —

L. 1823. je izdal Vuk tretji del narodnih pesmi, prihodnje leto pa je že pričel drugo izdajo. Prvi zvezek je z velezanimivim vodom priporočil Grimm, Kopitar pa je priobčil v časopisu »Wiener Jahrbücher« jako obširno, preko 100 strani obsegajoče naznanilo. Medtem pa so izšle narodne pesmi tudi v nemškem prevodu iz peresa gospe Talvjewe v Halli. —

Kdaj se je vrnil Vuk z Nemškega, ni lahko določiti; meseca aprila l. 1824. je bil v Temešvaru, jeseni l. 1825. pa zopet na Dunaju. Od tod je pisal Mušickemu jako otožno pismo, v katerem mu je bridko potožil o bedi. Vuk ni pretiraval, toda res pa je, da ni znal gospodariti.

Ondaj je ostanovil Vuk časopis ali almanah »Danico«, v kateri je priobčeval jezikovne in zgodovinske članke, med drugim tudi životopis Miloša Obrenovića. Prvi letnik »Danice« je provzročil ne-

prijetnosti avtorju in — cenzorju Kopitarju! Le-ta je ves ogorčen pisal o tem Dobrovskemu: »... wegen des letzteren hat der prétendu-Gelehrte und effectivement verhätschelt despotische Vukomastix (oder λυκόμυζατζή) SS. den Censor belangt als Profanator des Heiligen.«

Na poziv Milošev je potoval Vuk l. 1829. v Srbijo, kjer je zbiral zakone; a temu delu ni bil prav kos. Ker se je poslej nekoliko razprl z Milošem, se je vrnil l. 1832. zopet na Dunaj, kjer je ostal z majhnimi presledki do smrti. —

Kako je cenil Kopitar Vuka, dokazuje tudi pismo Dobrovskega Köppenu (14. I. 1826.): »Ihm (namreč Kopitarju) ist Vuk über Alles!« Skrb za Vuka je pokazal Kopitar večkrat. Rusko svetopisemsko društvo je nagovorilo Vuka, da je prevedel novi zakon. Toda cenzor Stojković je po svoje popravljaj rokospis ter ga naposled pod svojim imenom izdal. Vuk je potem sam na svojo roko izdal odlomek z naslovom »Ogledi svetoga pisma na srpskom jeziku« (1824) v dokaz, da je njegovo delo boljše. Podlo ravnanje Stojkovićevo je seveda tudi nervoznega Kopitarja ogorčilo in v pismih do Köppena je večkrat radi tega zagrmel. Tako je pisal dne 15. sept. l. 1825.: »Für Vuk danke auch ich Ihnen. Ich glaube, es ist Pflicht, einen so guten Kopf zu protegiren ohne sich durch das Geschrey der obscuri viri irre machen zu lassen. Anzi, ihm dagegen beizustehen. Der Bund der Serben und R. wird durch uns nicht leiden, wenn es auch die obscuri tausendmal drucken lassen . . . Aber dass man dort den armen Vuk bestohlen hat (ein plagium ist noch ein schändlicherer Diebstahl)! Soll man denn von euch immer nur solche Dinge hören und erfahren? . . . Der sl. v. Engel hat euch schon wegen des Nachdruckes von Raitsch Vorwürfe gemacht. Nun lasst ihr gar Ms. schnell abschreiben und gebt sie in (schlechter) Uebersetzung und mit noch schlechteren Zusätzen, mit Nennung des Bestohlenen heraus! O mores! Wenigstens sollt ihr den Dieb anhalten, alles dafür ihm zugekommene an den unglücklichen Familienvater auszuliefern, und dafür mit Nase und Ohren nach Sibirien zu wandern.« In dne 1. okt. l. 1825. je zopet pisal: »Das ist doch infam, dass ein Subalterner ihrer affaires étrangères ein anvertrautes Ms. übersetzt und vor dem Original drucken lässt, dafür Tausende einstreicht, und der arme Autor, Vuk darben muss! Nur Ehrlich währt lange. Euer plagiarius ahnt gar nicht das Unrecht, und nennt Vuks Ms. in der Vorrede. Welche Barbarey! oder Schamlosigkeit?«

Kopitar je izkušal izposlovati Vuku denarno podporo, da bi le-ta lahko potoval po Srbiji in izdajal svoja dela. Zato se je obrnil

do Köppena pišoč mu (14. febr. 1826.): »Vuk ist durch das unwürdige Plagiat des — German in wahrer Verzweiflung. Ich darf mit gutem Gewissen, und Grimms, Ihrem und aller Competenten dabei bleiben, ihn für den besten Kopf Serbiens, den ich kenne, zu halten; vor allem ist er ein grammatisches Genie . . . Könnte ihm nicht der Minister, von Seite der Academie oder sonst, auf ein paar 2 bis 3 Jahre den kleinen Nothpfennig von etwa hundert Dukaten pro Jahr anweisen, um ihn entweder für die erscheinenden Slavica im Süden in Evidenz zu halten, oder was noch besser wäre, ihn mit dieser Summe und Empfehlung nach Serbien zu schicken, um dort was Romanzow versäumt hat, das Bulgarische, Macedonisch-slavische, Walachische und Albanische befriedigender zu studieren. Die Ausbeute würde nicht nur die slavische Sprachkunde, sondern auch die Geschichte, Geographie, Manuscriptenkenntniss etc. bereichern und dies alles um nur ein hundert Dukaten jährlich. Auch ich würde daher von ihrer Sendung des Vuk profitiren, in jeder Hinsicht als Slavist, als Walachist und als Albanist.«

Köppen je bil voljan ustreči Kopitarjevi želji; govoril je o tej stvari z ministrom Šiškovom, ki je obljubil svojo pomoč. Köppen je vse to sporočil Kopitarju in mu velel, naj Vuk sestavi načrt, Kopitar pa je odgovoril (22. marcija 1826.): »Vuk bittet, wenn Sie schon etwas für ihn beim Minister thun wollen, es bald zu thun, ut bis des, cito dans.« Vuk je meseca maja poslal Kopitarju zahtevane pogoje in načrte ter dostavil: »Ако наџете за добро, ви можете ово моје писмо послати г-ну Кеппену; само му пишете особито, ако што мисли чинити, нека гледа брзо, док се га нијесам ње какога другог посла примио.«

In l. 1834. je Vuk res potoval preko Dalmacije v Črno goro. Tako je spoznal tudi zapadne dele srbskega naroda. Sad njegovega potovanja so bile že l. 1836. na Cetinju izdane »Srpske narodne poslovice.«

Iz vsega tega je jasno, kako tesno je bilo spojeno življenje in delovanje obeh mož. To pa je bila tudi najlepša in najsijajnejša doba v Kopitarjevem življenju. Dasi je šele sedaj napočila doba njegovih večjih del, zlasti epohalnega »Glagolita Clozianus«, vendar Kopitar ni bil več zadovoljen in srečen. Ko je bil l. 1829. legel v grob v Pragi njegov »mojster« Dobrovský, se je nadejal Kopitar, da se prenese težišče slavistiških študij na Dunaj, in da jim bode on glava. A z nevoljo je opažal, da se ustanavlja v Pragi novo središče, ki je dobivalo svojo veljavo po Šafařiku; le-to novo zvezo je sledil mladi naraščaj, Kopitarja pa so se nekako ogibali. Vse to je moža hudo bolelo; postal je nekako pobit in otožen ter je svoji užaljenosti tudi

v pismih dal večkrat duška. Pridružile so se še, neprijetnosti radi naučnega slovnika in radi izdaje Florjanskega psalterja, ki so ga zapletle v polemike, ki so ga hudo bolele. Postajal je zdražljiv, občutljiv; žalilo ga je, ko je videl, kako je osamljen, in jako je pogrešal tiste presrčne odkritosti, ki je vladala med njim in Dobrovskim. V Pragi pa ga niso razumeli, ga krivično sodili in obkladali z malo laskavimi priimki, kakor »Hofslavist«, »Mephisto« i. t. d. . . .

Ko se je drugikrat povrnil iz Rima (1843), je začel bolehati. K bolezni na pljučih se je pridružila še duševna boleost, ker so ga mučile gmotne skrbi. Svoje prihranke je bil namreč izročil rojaku dr. Gostiši, češ, naj jih naloži na obresti, ne da bi bil zahteval pismenega potrdila od njega. Ko pa je Gostiša nagloma umrl, ni hotela vdova nič o denarjih vedeti, in Kopitar je izgubil svoj imetek, kakor je Miklosich dejal, okoli 20.000 gld.

Tako se je torej z grdim disakordom končalo njegovo zanimivo, viharo in nemirno življenje, in dne 11. avgusta l. 1844. je preminil pri svojem prijatelju Jenku. Neko tolažilo in zadostilo mu je bilo pač odlikovanje in priznanje, ki mu je proti koncu življenja dohajalo od vseh strani. Pokopali so ga na Marksovem pokopališču na Dunaju, kamor mu je dvajset let pozneje (1864. l.) sledil tudi njegov drug — Vuk . . .

Kopitar in Vuk sta si priborila vsaki za svoj narod nevenljivih zaslug; Kopitar, skozi katerega življenje se vleče kakor rdeča nitka ljubezen do slovenskega naroda, je s svojo učenostjo proslavil slovensko ime po širnem svetu, Vuk pa je s svojim delom položil temelj novemu književnemu življenju srbskega naroda in seznanil svet z nedosežno lepo narodno poezijo srbsko.

Naroda, slovenski in srbski, sta se torej po pravici čutila dolžna, da pokažeta na kar najdostojnejši način svojo hvaležnost vernima, velikima sinovoma; in kakor sta oba velikana skupno delovala in si bila soseda tudi po smrti, tako so tudi Slovenci in Srbi vpricho zastopnikov drugih slovanskih rodov skupno dvignili in prepeljali njiju posmrtno ostanke v domovino — v belo Ljubljano in v Belgrad (10. okt. 1897. l.). In sedaj sta ločena ter počivata vsaki v svoji domovini, katero sta toli ljubila; »mogočna Sava pa« — tako je prav poetiški završil dr. Murko svoj govor o Vuku — »ki tako lepo veže tri najbližja plemena na slovanskem jugu, bo nosila mimo bele Ljubljane in šumela pod Belgradom Vukovim ostankom pozdrave naših snežnikov in drugih gorskih velikanov, zelenih hribov in cvetočih poljan Kopitarjeve domovine!«

Kotanjska elita.

Povest. Spisal Premec.

Prvi del.

I.

Gospod profesor Julij Traven je imel danes v kotanjski, vrlo napredujoči mestni čitalnici imenitno predavanje. Izbral si je bil zanimiv predmet: »študijo o francoskem naturalistiškem romanu«. Kotanjski so se ponašali, da so vrlo izobraženi ljudje, ki znajo o leposlovnih pojavih, o perečih estetiških vprašanjih in drugih takih imenitnih stvareh popolnoma samostojno in nepristransko govoriti in soditi. Ako najde pisatelj milost »v njih očeh«, tedaj bi bil zanj to velikanski uspeh.

Ni torej čuda, da se je bila zbrala ta večer v čitalniški dvorani mnogobrojna množica kotanjske elite.

Gospod profesor je že stal na odru za malo, z zelenim prtom pregrnjeno mizico. Zastor se ni bil še dvignil, a on se je poravnal še nekoliko na stran premakajeno belo kravato, pogladil nato redke in kratke, svetlorumenkaste brčice pod ravnim, na koncu nekoliko debelejšim nosom in se suho odkašljaj.

Nekoliko so se mu pač tresle roke, in pogrelo ga je hipoma nekaj okoli srca, ko je razgrinjal pred seboj rokopis. In moral je nekoliko počakati, kakor bi se hotel oddahnuti, predno se je ozrl ter dal znamenje, naj se dvigne zagrinjalo.

Tedaj so zaškripali in zacvilili nenamazani škripci — in salonsko obleko gospoda profesorja, beloto njegove srajce in kravate so zdajci kritično motrile svetle in blesteče oči v prvih klopih sedečih in zapupno šepetajočih dam.

Gospodje v ozadju so privzdignili glave, prekrizali roke na prsih, nekateri uprli poglede v strop, kjer se je ščeperila v sredini velikanska, v zamazano rdeči barvi se svetlikajoča lira, a drugi so nastavljali roke na ušesa, da gotovo ne bi zdrknila mimo njih kaka tehtna beseda gospoda predavatelja.

Dame so bile videti jako zadovoljne s poklonom gospoda profesorja, kajti ena mlajših — bila je danes menda prvič vpeljana v čitalnico — je celo nehote tudi nekoliko nagnila glavo, kakor bi hotela vrniti poklon; a takoj si je domislila, da to menda vendar ni običajno, in rdečica ji je šinila preko lic, da si ni upala ozreti niti

na desno, niti na levo. A neki gospodič v njeni bližini je bil z bistrim okom to zapazil, in ni se mogel zdržati, da ne bi bil poluglasno hehetnil. Moj Bog, kako tesno je bilo tačas ubožici pri srcu, ko je takoj slutila, da velja hudomušni smeh njeni neokretnosti. Izpod dolgih, gostih in črnih trepalnic so ji zasvetile drobne solzice. Kako se je veselila tega dneva, a zdaj jo je doletela tolika sramota! Kako bridko se je kesala, da je tako silila v čitalnico! —

Tudi gospod profesor Traven je bil nekoliko v zadregi. Nikakor mu ni hotela beseda prav iz grla. A tedaj so se začuli šumni kliči: pst! — pst! psssst! — tiho! — tiho! —

Šum je naposled ponchal, in Traven je ponovil nekoliko stavkov, katere je bil že preje izgovoril, a ne da bi ga bil kdo razumel spričo splošnega šuma. Izprva je govoril nekako tesno, a črez dalje gladkejše in pogumnejše. Da, gospod profesor se je v svojem dolgem govoru celo potrkal nekolikokrat po ozkih prsih.

Dolgo je govoril in dokazoval, da naturalizem, realizem, verizem in vsi drugi njega izrastki nimajo nikakršne bodočnosti, ker se mora občinstvo naposled obrniti s studom od proizvodov, katerih junaki so zajeti iz najgnusnejših smeti, iz gnojnice, iz podmestnih, vso nesnago odvajajočih odtokov.

»In tako, čestita gospoda, sem dokazal«, je sklenil Traven predavanje, »da francoski naturalisti, njim na čelu Balzac, Flaubert, brata Goncourta, Daudet, Zola, Maupassant, in kolikor je drugih njim enakovrstnih pisateljev svoje rojake pred svetom le grde; postavili so francoski narod takorekoč na sramotilni oder, da nanj lahko sleherni pokaže, češ: »glejte jih, to so Francozi!« In vendar se ti pisarji še ponašajo: »mi smo pravi pisatelji, naša je bodočnost!« In verujejo jim ljudje, in začeli so jih posnemati pisatelji vseh narodov, in ako se ne motim, ako me ne varajo tanki čuti moji, se je zaneslo seme naturalizma tudi že na slovenska slovstvena tla, in semtertja že klije iz njih plod, ki nas, rodoljubne opazovatelje, navdaje z upravičenim strahom, da se tudi deviška književnost naša ne oskruni. Takemu podlemu pisarjenju, ki bi bilo za nas skrajnje pogubno, in ki bi naš krepki, zdravi, nepokvarjeni narod omehkužilo in popačilo, se moramo upreti z vso močjo, z vso žilavo vztrajnostjo! — Naše ženstvo, naše zgledne gospodinje, naše zveste zakonske polovice, naše krepostne gospodične, cvet vsega ženstva, te da bi se slikale po onem francoskem kroju, po katerem je ženska — zakonska ženska — stoprav tedaj interesantna, kadar je že nekoliko prepovedanega sadu okusila?! Ne, ne in še enkrat — ne! Slovesno protestujem proti takim

namislekom in naglašam, da je slovensko ženstvo (pri tem se je Traven danam vnovič poklonil) popolnoma nepokvarjeno, zvesto in moralnim zakonom docela in iz srca vdano! — Opiraje se na te neovržne dokaze, si torej upam na vsa usta še enkrat izjaviti, da smo Slovenci narod, ki nikdar in nikakor ne sme dopustiti, da v njegovi idealni književnosti poženejo enake strupene in kužne gobe, kakor v francoskih in drugih književnostih; narod pa, kompetentni sodnik, bode vedel, kako mu je sprejemati take proizvode, in s kako hvalo mu gre obsipati njih pisarje! In s tem, gospoda moja, sem rešil današnjo svojo nalogo!« . . .

Po sobani je zdajci završelo ploskanje z rokami, zagrmelo tepanje z nogami in zaorilo klicanje: »Bravo! bravo! dobro! Živel profesor Traven!« . . .

Traven pa se je skoro zajokal za odrom spričo tolikega uspeha. A zatem se je kmalu prikazal med občinstvom.

Sluga čitalniški mu je donesl stolicu zraven prve klopi, kjer so sedele nekatere odličnejše dame, a med njimi tudi dvajsetletna gospodična Matilda Severjeva.

»Dobro, gospod profesor, dobro ste jih dali! Ah, da bi imele gospe vedno in povsod takih zagovornikov, kakršen ste vi — gotovo se ne bi kazale po naših pisarjih ljudem v taki luči, da kolje oči vsaki poštenosti!«

Tako je govorila okrogla gospa sodnica Travnu in mu pokroviteljski podala roko.

»Prav res, prav res«, so se oglasile po vrsti druge ter mu po zgledu sodničinem molile nasproti roke in ročice — okrogle, bele in polne, ali pa ozke, dolge, koščene.

Traven pa se je z blaženim smehljajem na drobnih, suhotnih ustnicah priklanjal na desno in levo in hitel:

»Moja dolžnost! — Nič nego moja dolžnost! — Dolžnost vsakega pravega moža, milostne!«

Tudi gospodična Matilda Severjeva se je sklonila proti njemu, in njene podolgovate, mandeljnasto oblikovane oči so za trenotek kakor občudujoč obvisle na njegovem starikavem, pergamenastem obrazu. In kakor bi jo preotimalo popolnoma neko čustvo, se je stresla po vsem životu in, naglo, skoro nestrpno mu odtegnivši žametastomehko, drobno ročico, se je naslonila na sedežu ter zrla srpo predse.

Travnu je šinila mimogrede temna senca preko oči, toda samo za trenotek, in že mu je legel v tem hipu prejšnji laskavi smehljaj okoli ustnic.

In spustil se je na 'doneseni stol ter pričel razgovor z gospo sodnico.

Vtem se je oglasil na odru drobni glas zvonca, in zastor se je zopet krčil kvišku.

Kmalu nato se je razlegal med občinstvom glasen smeh, da so se nekaterim gospodom tresli rejeni trebuščki, in da se je gospodu dekanu, ki je častitljivo sedel spredaj med mestnimi krasoticami, začela zibati težka zlata verižica, spenjajoča se mu nizdoli po prsih in lesketajoča se v svetlih žarkih, katere so metale mnogoštevilne luči raz nizko viseče lestence. In tudi dame so skrivale glave za raznobojnimi pahljačami, in smejala se je staro in mlado. Hipoma pa je vse umolknilo, zrla na oder, napenjalo oči in ušesa — toda samo nekoliko časa — in že se je sprožila druga salva bučnega smeha.

Na odru se je namreč predstavljal »Krojač Fips«, Kotanjcem najpriljubljenejša burka. Kadar se je igral »Fips«, tedaj je bila sobana vselej še posebno natlačena; kajti občinstvo kotanjsko ni poznalo večjega užitka, nego ga podaje uprizoritev takih glum, kakor je »Krojač Fips«, zlasti če so bile glavne vloge poverjene tako izkušenim diletantom, kakor so bili Kotanjcem na razpolaganje. —

Po igri se je pričela prosta zabava.

V sobani se je priredil ples, in zasvirala je lehkoten valček uniformovana mestna godba, katera je bila že prej med posameznimi točkami sporeda pokazala svojo veliko spretnost. Debeli kapelnik, kateremu je ozka čepica čepela prav vrhu temena, da je bil videti zabuhli obraz še debelejši in mastnejši, je mahal, držeč drobno svetločno paličico v tolsti, nalik pokrivači obsežni roki, na vse strani toliko živo in sploh delal z vsem životom, da so se mu pri tem vzdigovale čelo pete, in da so mu neprestano udarjale takt tudi mišice na obrazu, katerega so mu venomer zalivale debele kaplje potu, udirajoče se raz nizko, široko čelo. Mladina je tedaj ostala v plesni dvorani, iz katere so v naglici spravili sedeže — namreč hčerke z materami, nadobudni mladi gospodiči in pa nekaj ostarelih in okorelih samcev.

Drugo pa se je razkropilo po stranskih sobah; posedli so stolove okoli raznih miz in mizic ter se z razgovori o krasnem uspehu večera, o katerem treba seveda obširen dopis spisati za dva slovenska dnevnikarja v glavnem mestu. Da pa pri tej dušni zabavi tudi niso zabili materialnejših užitkov, se razume samo ob sebi, in za ta večer nalašč najete mnogobrojne natakariče so vrlim Kotanjcem in Kotankam vse prepočasi izvrševale nujna naročila.

Za štirivoglato mizo v kotu so se nastanili nekateri pevci pevskega društva »Zveza«, in vsakikrat, ko je ponehala godba v dvorani, so se začeli odkašljevati, in iz krepkih njih grl je zaorila pesem za pesmijo, da se naposled že res ni bilo čuditi, da so se jim spričo njih neumornosti grozno razsušila grla, in da so zategadelj použili nečuvene množine piva, ki so ga jim plačevali navzočni mestni mogotci.

Ko se je bil začel ples, je postal profesor Traven nekam nemiren. Nikjer ni imel obstanka. Zdaj se je ustavil nekoliko pri plesavcih in opazoval njih vrvenje z odra, kamor si je bil postavil stol; kajti sam ni plesal. Z odra je krenil v gostilniško sobo, kjer je počasi in v kratkih požirkih posrkal kozarec piva. Videti je bilo, da mu nič prav več ne ugaja. Takoj je zopet pristopil k večji družbi, izpregovoril nekoliko besed ter zopet odšel v dvorano.

Tako je taval semtertja, dokler ni opazil, da sedi gospodična Severjeva sama v kotu na divanu. Takoj se mu je lice razvedrilo, kajti edino to, da je bila gospodična Matilda dozdej vedno okupirana, da je plesala dozdej vsako turo, a med posameznimi presledki se izprehajala ob rokah svojih plesavcev — edino to je menda delalo gospoda profesorja nervoznega in nemirnega. —

Traven je stopil ob strani dvorane do divana in zasedel z Matildinim privoljenjem prostor ob njeni levici.

»Vidim, gospica, da se izborno zabavate, kajti bilo mi je treba dolgo čakati, predno sem bil tako srečen, da stopim vsaj za hipec na vašo stran!« je izpregovoril Traven ter izkušal dati svojim nekoliko medlim očem živahnejši in ljubeznivejši izraz.

»Ah, res je, uganili ste, gospod profesor; zabavam se prav izvrstno«, odgovori ona in pogleda nanj izza pahljače s svojimi mokroblestečimi očmi, da je omočen povetil svoje. A zazdelo se mu je, da se mu ona roga, in takoj je umolknil.

»Kaj vam je, gospod profesor?« ga vpraša ona.

»Nič, gospodična, verujte, prav nič! Mislil sem samo — no, čemu bi vam skrival? Mislil sem tako-le, da se vi menda samo norčujete iz mene in iz moje — simpatije . . .«

Izpregovoril je zadnje besede tako tiho, da ga je jedva slišala, a čutila je iz njegovih besed prikrito bolešč, in ni si upala dvigniti oči.

Traven je hotel nadaljevati, a tedaj je pridrsal mlad plesavec, dolg in suh, ter se poklonil Matildi.

Hipoma sta se zavrtila po gladkem plesišču, in rešena je bila, da ji ni bilo treba odgovarjati sentimentalnemu Travnu.

Stoprav po dolgem odmoru, ko se je materi za hipec polegla strastna žalost, jo je zaprosil z rahlim glasom, naj mu kaj natančnejšega pove o pokojniku in njegovi nesreči.

»Ah, ljubi moj, to je bilo grozno! Kdo bi si bil kdaj mislil, da tako umre kateri ud družine naše!«

Razvneli so jo zopet spomini, in drhtelo ji je celo telo. Le z največjo silo se ji je trgal iz ust stavek za stavkom, in večkrat ji je ustavil besedo krčevit jok.

Iz njenega pripovedovanja je zvedel Traven, da je v nedeljo zjutraj, že nekoliko pozno, velel brat zapreči, da se odpelje v Log, kjer je imel nekaj opravila. Pred odhodom je rekel, da se vrne še pred obedom. A takoj je dostavil, kakor v šali: »Ako me ne bode domov do obeda, me ni treba več čakati, kajti ne bode me sploh nikoli več!« — Mati ga je karala, češ, da se ne sme norčevati iz takih reči, in v tem hipu ji je tudi šinilo v glavo, da je bil Ivan kupil pred nekaterimi dnevi mlado in lepo, a tudi zelo plašno kobilo. Postalo ji je tesno okoli srca, in velela mu je, naj se nikar ne vozi s to živaljo. Ali on ji je odgovoril: »Odvaditi se mora plašljivosti, zato moram voziti z njo!« A šegavo je dostavil, hotec jo podražiti radi nje vraževernosti: »Na, mama, zadnji poljub!« Stisnil jo je k sebi in položil ustnice na nje čelo, a nato je takoj odšel po stopnicah; kajti že ga je nestrpno čakala iskra kobila, nevoljno cep-tajoč ter s kopiti kopajoč po tleh.

Ves čas, kar jo je bil zapustil, ni imela potem mati nikjer miru. Obhajale so jo zle slutnje, prav taki občutki, kakor pred smrtjo njenega moža. In niti takrat, niti zdaj je niso varali! Proti poldnevu je dospela njena nestrpnost do viška, a tedaj so se začuli pred vilo čudni glasovi; vrveli so ljudje kakor v mravljišču, stiskali glave, šepetali in zrlji v njena okna. In tedaj je zagledala med gručo moških na nosilnicah — njega — bledega, brez življenja. — Stemnilo se ji je pred očmi; obupen krik se ji je izvil iz prsi, in nezavestna se je zgrudila.

Ko se je zavedela, je ležala na postelji, a zraven nje je stal zdravnik dr. Bric. —

Kaj se je potem godilo v njenem srcu, ko se je zopet zavedela grozne nesreče, tega ni moči povedati. —

Nezgode pa ni bil nihče drug kriv, nego Ivan sam. Naglo, kakor je bil vedno vaje, je ukazal voziti hlapcu. Ko sta bila na zadnjem, jako ostrem ovinku, od koder se že vidi Log, in kjer visi cesta nizdoli, je hipoma vstal neki berač iz obcestnega jarka. Kobila se ga

je ustrašila, se postavila na zadnji nogi, se takoj zopet spustila na prvi ter potem kakor blisk naglo zdirjala, a pri tem krenila preveč na rob ceste. Z vso močjo je treščil v tem hipu voz ob občestni kamen, in hlapec in Ivan sta odletela s sedežev. Hlapcu se ni zgodilo nič, ker je bil priletel na kup peska, a Ivan je zadel z glavo ob kamen, da mu je takoj kri brizgnila skozi usta in ušesa, in takoj je nezavesten obležal . . .

Dolgo, dolgo sta še sedela mati in sin v mali sobici, sedaj nema, v tihi žalosti, sedaj zopet zdihujoč in ihtoč. Sin je tolažil, kakor je vedel in znal, in naposled se mu je res posrečilo omiliti divjo nje žalost, ko ji je na nujno nje prošnjo obljubil, da pusti službo in se naseli doma.

Ko je videla, da sin še nekoliko omahuje, je še pristavila:

»Jaz se ne bi mogla privaditi drugod. Kjer sta mi umrla mož in sin, tam bi rada počivala tudi jaz! Ali bi me mogel pustiti samo?«

»Nikakor ne«, odgovori sin resno. »Iz ljubezni do vas, mama, se odpovem službi in se nastanim doma. Ali resnično vam povem, da moj duh ni več tako prožen, da bi se odrekel dosedanjemu življenju ter prevzel tako veliko gospodarstvo. Ako dovolite, prodam hišo v mestu ter si obdržim samo to vilo in nekaj travnikov ter vinograd. To in pa knjige moje mi bodo zadostovale!«

Travnovka se je vdala in dva dni potem je odšla s sinom na Češko, kjer je služboval na neki gimnaziji; tu sta ostala do konca šolskega leta, tedaj pa je Julij Traven izstopil iz državne službe.

(Dalje prihodnjič.)

Črez leto dni.

Kam sem zašel? Poznam to mesto. — Pred letom tu sedeval sem z nezvesto. Na vejah pevk zibale krilate, Krasile s pisanim se prtom trate. I nama cvetla je vigrəd . . .	Poznam še vse jih, blagih ur svedoke: Kot lani vir vre iz razpoke, V pomladnih glasih ptičev roj se skuša, Kali poganja nove vsaka ruša. Ha, ha! Kaj mar nam — lanski cvet . . .!

Borut.

V b e d i.

Spisal Laščan.

ilno mrzel, neizrečeno neprijazen popoldan meseca decembra je bil.

Droben, suh sneg je škripal pod nogami, kakor staro, zasušeno obuvalo naših gorjancev. Po zidnih pajčevinah in drevesnih vejicah se je svetilo ivje, kakor biseri na diademih. Za niskimi griči pa se je dvigala gosta, siva megla, obetajoča nov sneg — sneg in mraz.

Kdor je mogel, je tičal pri peči ter kolikor mogoče užival do brote in ugodnosti zimskega življenja. Le od tu ali tam je šinila kaka dekla s keblom pod pazduho k studentu, drgajoč si ozeble, krvavo-razpokane roke in tresoč se mraza; hitro je stopicala s kratkimi, drsajočimi koraki, upognjena nekoliko naprej.

Iz zaduhlih, soparnih, prevročih hlevov so izganjali hlapci in pastirji živino na vodo. Pastirji so se tresli v tankih, ozkih, platnenih hlačicah, se prestopali z noge na nogo, si pritiskali rdeče, ozeble nosove, poganjajoč z glasnim krikom zalezano, leno živino, ki je po opolzki poti počasi, oprezno stopala, previdno prestavljajoč nogo pred nogo. — Hlapci so si meli roke, jih tlačili v ozke, raztrgane žepe, jih vlekli zopet na dan, dihali vanje vidni, soparni vzduh, si trli ozeble, luskinaste uhlje ter si vlekli kosmate, težke kučme do tilnika. Stopali so tiho, brez razgovorov, brez običnih šal in burk.

Iz vaških, starih, z mahom porastenih, ometanih, pa tudi nometanih, ravnih in krivenčastih, visokih in nizkih dimnikov se je dvigal modrikast, prozoren dim; kjer pa ni bilo dimnikov, se je valil skozi strešne line gostejši in bledejši dim v velicah kolobarjih, se dvigal ter se spajal s sneženo, gosto, mrzlo meglo.

Na zunanjih oknih so se pojavile lepe, bele, ivjaste cvetlice, ki so se naglo razraščale do vrha kakor srobot; potem so se debelile, se razvijale v popolnejše, lepše ter se naposled zgostile, da se ni videlo ne v sobo, ne iz sobe.

Okrog poslopja so se preletavale sinice, sipale s perotnicami sneg in ivje raz tanke vejice, živahno obračale lisaste glavice na vse strani, pazno motreč z malimi, črnimi očesci, kje bi se iztaknil suh, gorak prostorček, da bi se prebila noč. S kratkimi, topimi, premraženimi kljunčki so si gladile vsled mraza sršeče perje. Okrog kozolcev so kričale jate sitnih vrabcev, iščočih si zavetja v gorki stelji.

Na vasi je postajalo prazno. Tu pa tam so se zagledale gospodinje druga drugo, prišedši v skladalnico po drv, si pokimale ter zakričale druga drugi:

»Mraz je, mraz!« —

»I — kdaj naj pa bo, če ne sedaj. Čas je!«

Zgrabila je po tem neizogibnem pogovoru vsaka naročaj drv in hitela v kuhinjo, glasno topotajoč z nerodnimi, težkimi obuvali, otepajoč z njih sneg in ledene drobce.

Uh — ta zima! —

V svoji uradni sobi je sedel župan Mihelič in pisal. Dasi je šlo že na večer, je vendar hitel, kakor da je danes zadnji dan.

Poznalo se je možu, da ve ceniti lagodnosti in udobnosti, pa da si jih tudi privoščiči. Pisalno mizo si je potegnil tik peči, noge ovil s težko, flanelasto plahto, pil na peči segreto vino in pisal, sloneč na miznem vogalu, pri čemer mu je pa jako napoto delal in oviral prosto dihanje obilni trebuh. S kratko, mesnato roko je slikal na papir velike, neenakomerne, neokretno zvite črke. Pisal je hitro, se oddihaval enakomerno, segal po kozarcu na gorko peč in tiho mrmraje godrnjal:

»Toliko sitnosti za to beraško plačo za prazen nič tisoč vragov!«

In hitel je in hitel — kakor je bilo videti z namenom, da bi še danes izvršil neko delo. Na koncu topega, debelega nosu mu je čepel nanosnik ter mu stiskal široke nozdrvi in ondi provzročal globoke sledove, rdeče odtiske; nanosni ščipavec pa je bil tudi vzrok, da so oče hohnjavo govorili, kar se je pa njim samim imenitno zdelo. Pri pisanju pa, ki jim ni šlo nič kaj izpod rok, jim je preko mesnatih ustnic pomoleval dobršno široki jezik.

Tak je bil pri delu, siten, osoren in oj — motiti se ga ni smelo.

Bogat je bil in zategadelj je menda tudi užival spoštovanje in ugled ter zaupanje pri občanih. Županoval je že mnogo let, in baš nezadovoljni niso bili z njim, samo malce ponosen je bil spričo svojih tisočakov in pa malo siten včasih. V njegovem zasebnem življenju pa marsikaj ni bilo v redu. Nekoč — tako so pravili — je morala mlada dekla sredi leta nemudoma proč od županovih. Od tedaj pa je najemala mati županja le stare dekle.

Nervozen je postal, ko je nekdo glasno, nerodno potrkal.

»Kdo? . . . Kaj? . . . Vraga! . . .«

Zadušil je za hipec v sebi jezo, ne vedoč, kdo pride; hreščeče se je odzval: »Naprej!«

Z nestalnimi, omahujočimi koraki je potispila mlada, kakih dvajset let stara ženska svoje izmučeno, premraženo, drgetajoče telesce v sobo. Oblečena je bila v tanko, poletensko obleko, katera je siroto kaj slabo varovala sedanjega izrednega mraza. Bledi, izstradani, utrujeni obraz je pričal o skrajnji bedi. . . .

Župan je zravnal okrogli, tolsti život na kratkih, debelih nogah, se nagnil proti vratom, si popravil jekleni, zarjaveli nanosnik konec nosa in preko njegovih stekel je motril s strogimi pogledi deklino, ki je plašno obstala pri vratih.

Po nje tihem, zašepetanem pozdravu jo je ostro premotril ter jo potem ne baš prijazno ogovoril:

»Nu — česa želiš? — Kaj hočeš? — Saj vidiš, da imam toliko dela. — Česar si iskala — to si našla — sama sebi pripiši — jaz ti ne morem pomagati.« —

Porinil je plahto od nog in stopil prednjo. Takoj jo je pričel tišje, prijaznejše izpraševati, motreč jo z drznimi pogledi.

»Česa pa bi rada?«

»I — i, prišla sem k vam prosit dovoljenja, da bi se smela naseliti v Andrejčevi koči. — Prazna je — gospodarja nima, odkar je umrl Andrejec. — Ko bi mi vi dovolili —«

Po bledem, bolehnem licu so se ji usule svetle solze.

»Hm — tako! Nu, pa bodi! — Ali nisi mogla drugje ničesar dobiti?«

»Povsod so mi pokazali vrata — nikjer me nočejo niti prenočiti. — Štrukljevi so me pognali — ko bi — ko bi vendar lahko vsaj do božiča služila. — Moj Bog!«

Z uvelimi, koščeni rokami si je zakrila lep, izjokan obraz in znova je zaihtela.

»Hm — hm — to je že-e tako-o! Kaj čemo! Zakaj pa si se spečala — z beračem?! — Sedaj pa trpi tudi nasledke!« —

Siroti pa je bilo neizrečeno hudo. Zdelo se ji je, da je v ognju, dasi jo je tresel mraz.

»No — kdo pa se je štel za tvojega?« jo je vsiljivo izpraševal z mehkejšim glasom, pohotno ji gledajoč v lepe, modre oči.

»Krznarjev France!«

»Sto vragov — tisoč vragov! — Ta — je pa lepa — uh no, — vidi se, ta ne bo tak, kakor je bil stari!«

Začel je letati po sobi, in nekako dobro se mu je zdelo, da je napravil sin tako pobožnemu očetu takovo sramoto. Spomnil se je v tem hipu, kako je Krznar rval zoper njega prav radi »takih« stvari, in sladko zadoščenje mu je napolnilo dušo.

»Ali — stari — ali že ve?«

Za hip je obstal pred njo in jo poslušnil. Njej pa so šle besede iz teža; vsako ji je bilo treba posebe izvleči.

»Ve — — zato sem pa morala takoj od Štrukljevih. — Povsod jih je pregovoril — da so me pognali. — Samo vi mi še lahko pomagate. — Ali dovolite?«

»No — no, pa bodi!«

»Bog naj vam poplača!«

Obrnila se je, da bi odšla.

»Čaj no — — kaj pa France pravi?«

»Da me bo — vzela. — Sedaj seveda še ne more — — toda sčasoma. — — Z Bogom!«

Šla je, Mihelič pa je drobil za njo:

»Punca, drugič pazi! — S takimi še ne pečaj — ki nima ničesar — ki ni sam svoj. —

* * *

Iz neotesanih jelovih brun za silo zveržena, z mahom in ilom zazidana in tu pa tam le malo ometana, je stala štirivoglata Andrejčeva koča v vsej svoji revščini in nagoti doli pod rebrijo za vasjo. Strešno slame je bilo počilo pod vrhom, veter je bil odnesel ves pezdir in škopo, da je curkoma lilo v prazno, zaduhlo sobo. Niti vsakdanje gladne in požrešne, gnusne golazni ni bilo v tej podrtini; celo črvi in kukci so se bili izselili iz trhljih, popolnoma razjedenih hlodov, zapustivši za seboj rumen, droben prah in brezštevilo luknjic in rofov.

V sobi je stala razpokana, odrta in okrušena peč, za njo na tleh pa je ležalo kup gnile, preperete, plesnive slame. Stekla v malih, črvivih oknjakih ni bilo nebenega, zato so že bili poskrbeli vaški paglavci, ki so si jih volili za cilj, kadar so se izkušali in tekmovali, metajoč kamenje ali kepe.

Le-sem se je privlekla tisti večer Marica. Razbita okna je pomašila s slamo in starimi cunjami, v peč pa si nanese z bližnjih plotov zmrzlih, ledenih drv. Dolgo se je trudila, da je ukresala ogenj. Skozi razpoke pri peči se je spuščal v izbo gost, smrdeč dim ter jo napolnil popolnoma. Mučno je bilo bivati v taki sobi, ko je gost, žgoč dim silil v oči in jemal vid, dušil dihanje in legal na pljuča — mraz pa je bilo vendarle.

Marica je zlezla na peč in se sključila v kepo, da bi se vsaj nekoliko ogrela. In v spomin ji je prihajalo vse . . .

Oh — kako nesrečno se je čutila!

Očeta ni poznala nikdar, mati ji je umrla, ko je bila še malo dete — — nihče je ni hotel poznati. Drugi ljudje imajo strice, tete in druge sorodnike, a ona ni imela nikdar nikogar.

Vedno je bila le za trpežno živino, za težko delo, brez vsake zabave; lepe besede ji ni privoščil nikdar nihče. Kvečjemu so jo pomilovalno gledali in se je ogibali. Ona pa se je vsemu temu privadila. Vsiljevala se ni nikomur, z delom pa se je pošteno živila. Zaradi nje spretnosti so jo radi jemali v službo; drugače pa se ni nihče brigal zanjo.

Pač!

Krznarjev France je bil prišel tisto leto od vojakov. Lep, postaven fant je bil. Kaj rad se je oče pobahal z njim.

Tisto leto je služila Marica pri Štrukljevih. Krznar in Štrukelj sta pa soseda. Njiju hiši, hlevi, kozolci in druga gospodarska poslopja se dotikajo.

Francetu se je zdela Marica jako zala, in oni predsodki, kateri so drugim ljudem odtujevali Marico, njega niso nič zadrževali. Da pa se je vdala ljubezni ona, do tedaj vedno zaničevana, teptana, preganjana sirota, to je bilo celo naravno. Do tedaj je ni bil še nihče prijazno ogovoril, nihče se ji nasmehnil; ta France pa je bil tako dober — tako prijazen in pa tako — lep.

In rada sta se imela . . .

Uh — — sedaj se je pa izcimila iz tiste ljubezni taka nepopišna nesreča. Sedaj se je bila ljudska ogorčenost proti njej podvojila. Obup se je pollaščal njene mlade, neizkušene, trpeče duše, a molila je, molila . . .

Kam naj se obrne? Za službo ne bode, in je tudi nihče ne bi maral v službo jemati; France je nima vzeti na kaj, in stari bi ga tudi zapodil. . . . Grozna bodočnost!

In stemnilo se ji je pred očmi, kri ji je pa udarila močneje k srcu. . .

* * *

Staremu Krznarju so ljudje kmalu prinesli na nos, da se je njegov France spečal z Marico. Pri tej nepričakovani novici mu je trhli obraz kar prebledel; suhe, uvele, zategle ustnice so mu posinjale, in krč jih je pričel pretegovati in krčiti. Usnjate, koščene roke so mu omahnile kakor mrtvoudnemu — bati se je bilo, da ga zdajci popade božjast.

Joj! Saj pa je bil to res grozen udarec; zadelo ga je najhujše, kar ga je sploh moglo. Ves čas svojega življenja, od mladih let do

sivih las, se je zvesto varoval, vsake oskrumbe, in res, /dasi se mu je dalo marsikaj očitati, toda v tej stvari je bil čist kakor zlato; prav zategadelj, ker je imel v tem pogledu tako čisto vest, prav zato je bil tako ostro nastopil proti županu Miheliču v nekem takem slučaju — sedaj pa se je pripetilo to njemu, poštenjaku Krznarju, v njegovi rodbini. — Oh, ta sramota! — Da je z visokimi obrestmi neusmiljeno drl dolžnike, da jih je bil že nekaj pregnal z doma, zastran tega mu ni vest nič očitala; — da se je pa njegov sin toliko izpozabil, njegov edinec, njegov France — to ga je neizrečeno peklo!

Ko se je zopet zavedel, ga je od srama kri zalila tako, da je kar divjal; pulil si je lase, si trgal telovnik ter grozovito krel; nazadnje je pograbil težko, ostro sekuro z obpečne klopi in skočil skozi vrata — v hlev — iz hleva pod kozolec — od tod v skedenj — dalje v listnico — zopet v hišo — zopet v hlev — po stopnicah pod streho. — In skakal je besno, zdvijano, kakor mladeč dvajsetih let. Zaripljen obraz se mu je krčil, gubančil in zopet iztegoval. Preko penastih ustnic in rumenih, škrbastih zob pa mu je bruhala kletev za kletvijo. — Tekel je okrog poslopja — enkrat — dvakrat — in zopet. — Potem pa je omagal in legel v posteljo.

Franceta niso mogli priklicati tisti dan, naslednjega dne še tudi ne; preteklo je še več dni, in še ga ni bilo na izpregled.

Ljudje so si že pravili, da je šel v Ameriko, drugi pa so zopet pobijali to misel, češ, saj ni imel potnine, ter ugibali, da služi v mestu. . .

Ko se je Krznar nekoliko osvestil ter okreval, je najpreje izposloval pri sosedu Štruklju, da je le-ta pognal Marico iz službe; potem pa je tudi poskrbel, da je nikjer drugod niso hoteli v službo, niti pod streho; nekateri so ga slušali pač samo iz bojazni, ker so mu bili dolžni.

Na ta način se je stari Krznar nadejal, in to mu je delo dobro, da mu pojde Marica izpred oči. Ko pa je zvedel, kje se je naselila Marica, je znova zbesnel ter grozno krel župana, »razuzdanca« Miheliča; rad bi bil izposloval tudi pri tem, da bi ji vzel dovoljenje za naselitev, toda s tem bi se bil g!oboko ponižal pred onim, katerega je prej sam zaničeval; to je bilo pa le prehudo!

Niti gospodarstvo, niti delo ga ni več veselilo, niti denarne špekulacije in oderuštvo. Po cele ure je stal pri oknu, gledal skozi potne šipe na cesto in krel. Govoril ni z ženo, ni s hlapci, ni s sosedi, z nikomer. Grbil se je, gubančil, ginil in se staral. . . V srcu je imel črva, ki ga je grozno ujedal. . .

Naposled pa se je premagal ter šel k županu. Dasi se ga je nadejal Mihelič po zadnjih dogodkih, vendar se je nemalo začudil, ko ga je zagledal pred seboj. Vse sovraštvo ga je hkratu minilo; dobil je sijajno zadoščenje za vse žalitve in sramoto — ponosni nasprotnik se je pred njim ponižal! Oj, kako mu je to dobro delo!

»Kaj pa bi rad, kaj, sosed?«

Izredno dobre volje je bil tačas župan Mihelič.

»Hudo je, če človeka preganja nesreča, kjer si že bodi, najhujše pa je, če ga pri otrocih. Sam veš, kako je! — — Radi tega sem prišel k tebi — — pomagaj mi — — odpusti, ako sem te kdaj žalil — —.«

Podal mu je velo roko, skesan, pobit, skrušen.

Bolj ne bi bil mogel razveseliti Miheliča, a ta, hoteč svojo zmago kar najbolj izkoristiti ter se je dodobra nasititi, se je delal nevednega in je Krznarja še dalje natezal:

»Kako naj ti pomagam — zakaj?«

»Saj veš, ona Marica ondi — — zakaj si ji dovolil, da se je naselila? — — Odpravi jo! — — Sicer bo to moja smrt — —.«

Mil, otročje mehak je bil glas Krznarjev.

»Pregnati je ne morem, domačinka je; sicer bi jo morala rediti občina.«

»Moj Bog! — — hm — — mati njena vendar ni bila iz tega kraja — — navadna vlačuga!«

»Zapoditi je ne moremo. Toda, toda — zlepa bi se morda dala. Zlagoma jo moramo odpraviti. — Vrzi ji par stotakov — pa se pobere za vedno od tod!«

Obema se je zdela ta misel ugodna; ukrepala sta.

»Ti — — eh — — Mihelič! Pokliči jo sem!«

Krznar se je tipal na levi strani po telovniku, medtem pa je poslal Mihelič po Marico.

Za par hipov je bila dekla nazaj.

»Semkaj ne more — leži; včeraj je povila hčerko!«

K sreči je dekla izginila skozi vrata, da ni opazila, kako se je pri tej novici izpremenil Krznar; kar obsteklel je, pobledel kakor krpa, potem se pa stresel po vsem životu kakor šiba.

Ko se je zavedel, je poskočil brezumno, krčevito stisnil župana za roko ter ga potegnil za seboj.

»Pojdi z menoj — — prosim te — — ona mora od tu — — naj me stane pet sto — — tisočak — — dva — — tri — —.«

Slušal ga je Mihelič, Krznar se mu je že smilil. Komaj ga je dohajal župan, tako je hitel stari oderuh po vrteh za vasjo k podrtini Andrejčeve kočice. . . .

Nenavaden prizor je kaj malo ugajal možema. Na kupu slame je ležala skrčena Marica, zavita v stare, grde cunje; na prsi je krčevito pritiskala dete. Moža je obšla zona.

Obstala sta in — molčala. Med cunjami, sredi onega shujšanega obraza, v globokih, temno obrobjenih očesnih jamicah pa so se jima svetile nasproti lepe, modre, toda motne oči, zroč tako boječe, tako trepetajoče

Dolg je bil molk.

»Marica!« je pričel župan, nekoliko ginjen; okrog srca mu je nekaj neznanega gomezelo, ko je gledal to žensko tako zapuščeno, tako bedno, ko ni imela človeka, ki bi ji zakuril peč v tem groznem mrazu, popravil ležišče, ji ponudil skledico juhe ter ji prvoščil vsaj dobro besedico

»Marica! — Kaj ne, hudo ti je?«

»Sami vidite!«

S slabotnim, onemoglim glasom mu je pritrdila Marica; dete je pritiskala krčevito k sebi ter dihala globoko, težavno. Krznar je gledal v strop in dušilo mu je sapo, Mihelič pa je posredoval dalje:

»Hudo ti je, vidiš! — Toda mi bi ti lahko pomagali — — radi pomagali — —.«

One utrujene, izmučene oči so se nejeverno odprle.

»Denarja ti damo, mnogo denarja — — samo odtod pojdi! — — Drugje ti bolje postrežejo — — bolje se ti bo godilo. Mi ti damo, kolikor hočeš — — le nazaj ne bi smela nikdar več. — Koliko hočeš? Reci, koliko hočeš!«

Upadli, mrtvaško blede nje obraz je tedaj malce zardel, motne oči pa so se ji jezno zaiskrile; pozabila je svojo nemoč, se dvignila nekoliko pokoncu, dete pa položila na stran:

»Nemaram ga — vašega denarja, ne mogla bi ga rabiti! — Drži se ga kri — — in radi bi, da se ga še prime. — — Od tod ne pojdem — — boljšega življenja nisem vajena — — rojena sem za trpljenje in zaničevanje! — — Storite, kar hočete!«

Moža sta obstala. Tolikega odpora, toliko srčnosti in ponosa nista pričakovala, in Miheliča je bilo nekoliko sram.

Tedaj pa je povzel Krznar mehko, prijazno:

»Marica, pojdi od tod — — pojdi proč — — prosim te — — drugače me umoriš! Dam ti, kolikor hočeš — — pomanjkanja ne boš

trpela — — pojdi od tod! — — lepo te prosim! — — lepo te prosim — —.«

To je bilo nekaj nenavadnega. Segel je z desno roko v levi, notranji žep telovnika, izvlekel zamazan, oguljen, masten ovitek in ga s tresočo roko vrgel Marici na ležišče.

Pretrgal se je ovitek, in iz njega so se usuli desetaki.

»Vzemi Marica — — vzemi — — mnogo je — — stradala ne bodeš nikoli — — ali nočeš?«

Razburjen je bil do skrajnosti. Miheliču pa je bilo tako tesno v tej zaduhli, črvivi izbi, v tej siromaščini; kar obrnil se je.

Marica pa je s tresočo roko porinila od sebe denar, ogorčena in razjarjena, ker se je hočejo iznebiti, da jim ne bi bila na poti.

»Nikomur ne delam nadlege — — pustite me v miru! — — Denarja vašega ne maram — — gnusi se mi. — — Od tod ne grem nikdar — — tu sem rojena — — tu sem bila teptana, zaničevana — — pa drag mi je ta kraj — — in tu naj umrem!«

Potem je zopet vzela dete k sebi ter se obrnila v steno. —

Odločna samozavest in trdna, neupogljiva volja je spravila Krznarja popolnoma iz ravnotežja.

Krznar se je pripognil k tlom; kakor maček je pobiral denar, ga mečkal in tlačil v žep. Potem pa je zdivil na prosto, za njim pa je stopil Mihelič, počasi, ne da bi se bil kaj poslovil.

* * *

Tistega večera se je bilo stemnilo jako zgodaj.

Že trd mrak je bil, ko je hitel v vas Krznarjev France, nesoč na rami veliko, težko culo. Hitreje je stopal, bolj ko se je bližal domači vasi. Včasih je udaril prav z močjo z okorno, kovano peto ob zmrzla tla, da se mu je otrešel sneg, katerega se je prav mnogo nabiralo na širokih, rjavih črevljih. Prišedši v vas, ni krenil domov; splazil se je skrivaj do enega svojih prijateljev in ondi je pozvedel, kje stanuje Marica, in da je že povila dete. Podvojil je korake po ozki, slabi gazi k Andrejčevi koči.

Vrata so bila le priprta, in ko se je zadel vanja s svojim črevljem, so glasno, režeče zacvilila.

Močno se je prestrašila Marica; nikogar se ni nadejala po noči. Vstopil je v temno izbo ter z razprostrtimi rokami tipal okolo sebe.

»France, si ti?«

Slaboten otročji glasek se je hkratu odzval v temnem kotu na tleh.

»Da! Jaz sem. Kje pa si — — kje pa si?«

Počenil je in z rokami tipal po ilovnatih tleh, kje je ležišče. Temno je bilo kakor v rogu.

»Tu sem — — tu!«

Sklonil se je k njej in prijel dete v naročje. Poljubljal je je in ihtel in zopet je poljubljal. Za hip se je čutil srečnega in poljubljal je tudi Marico na mokro, solzno lice.

»Ne jokaj! — — nič hudega ti ne bode — — v mestu imam službo — — dobro službo — — stradala ne boš več — — prinesel sem ti kruha, vina, mesa. — — Daj, da nažgem luč — —.«

»Nimam luči!«

Novič je zaihtela, močneje, glasneje.

»Nikar se ne jokaj! — Slišiš? — Kmalu bode bolje — — čez mesec dni gotovo! Slišiš, da ne jokaj! — — Kaj pa ti je?«

»Tvoj oča me hoče pregnati; obetal mi je denarja — — naj se spravim od tod — — rotil, prosil, klel me je — — in denarja mi je ponudil mnogo — — dejal pa je, da mu moram izpred oči.«

Franceta je Maričino pripovedovanje razvnelo, in klel je očeta . . .

»To ni oče«

V tem je odvezal zavoj, ki ga je bil s seboj prinesel, ter ji ponudil mesa in vina; hlastno je segnila po njem Marica.

On pa je sedel poleg nje ter jo tolažil. Poljubljal je dete, poljubljal njo ter ji tiho govoril o lepši bodočnosti.

* * *

Eno po polnoči je že bilo udarilo na veliki zvon farne cerkve. Malokdo je še čul tačas, saj je spanec takrat najslajši.

Iz Krznarjeve hiše je stopil zdajci stari, potihoma zaprl za seboj vrata, se potipal v žep in krenil proti Andrejčevi koči. Težko je sopesel. Včasih je malo obstal, se ozrl oprezno okrog, se tiho, priglušeno odkašljal in šel zopet dalje — in zopet obstal — se oziral — in šel zopet dalje.

Po mačje, tiho se je bil priplazil do koče. Posluhnil je malo; ko je bilo vse tiho, je izvlekel iz hlačnega žepa vžigalico, jo prasnjal ob irhaste hlače in jo pritisnil v slamnato streho; potem se je spustil v dir.

Iz strehe se je zdajci pokadil gost, sivkast dim, za njim pa je švignil rdeč, sikajoč zubelj in objel hipoma vso kočo. Lahna sapa je hitro razpihala ogenj. Pričelo je goreti izsušeno, trhlo tramovje, za tem črvive lesene stene. V malih minutah se je zrušila stara podrtina ter pokopala pod seboj prebivavce. Niti vzklika ni bilo nobenega čuti;

vse, kar je bilo notri živega, se je bilo menda pòdušilo v gostem dimu, še predno se je kateri iz spanja zdramil.

Iz vasi ni bil nihče ognja zapazil. Šele popoldne tistega dne je prihitel v vas Lisjakov Tone ter je raznesel novico, da je pogorela Andrejčeva bajta. Zdajci je hitelo mlado in staro na lice mesta, a pomagati ni mogel nihče več.

Razkopavajoč pogorišče, so ugibali, kako je bil nastal ogenj; nekateri so menili, da je Marica sama zažgala ter si tako naredila konec svojemu bednemu življenju. Med ogorki in pepelom so našli mnogo docela prežganih človeških kosti.

»Sama je zažgala.«

»Bog jo bode kaznil.«

»Škoda je ni!«

»Kakršno življenje, taka smrt!«

Ostro so jo sodili in razkopavali dalje. Naleteli so tudi srebrno uro in žepni nož, ki so ju spoznali kot Francetovo lastnino.

* * *

Teden pozneje je šel Krzrnarjev pastir po steljo pod kozolec. Ondu pa je trčil s svojo debelo glavo ob nekaj trdega ter pogledal kvišku.

Veter se je igral z obešenim truplom, gugajoč je semintja; vrvice se je odvijala in zavijala, truplo pa se je sukalo in sukalo . . .

Tačas se je debeloglavi pastir tako prestrašil, da mu je kar srce zastalo in se z mesta ni mogel geniti — potem pa je z glasnim krikom kakor brezumen stekel v hišo.

Dolgo je trpelo, predno se je toliko oddahnil, da je mogel domačim dopovedati, kaj je videl.

Ko so šli pod kozolec gledat, so našli ondu obešenega — starega Krzrnarja.

Še malo časa.

Raz drevje veter listje siplje,
Narava zgublja zadnji cvet.
Nekdanjo bujno bo naravo
Pokrival kmalu sneg in led.

Raz drevje veter listje siplje.
Narava zgublja zadnji cvet.
Še malo časa . . . tudi mene
Pokrival bode sneg in led.

Rudolf.

Sveti večer v roparskem brlogu.

Spisal Dolenjski.

nano je, da se je 1878. l. vstaja v Bosni in Hercegovini nalik velikemu požaru udušila le polagoma; le počasi se je mesto za mestom osvojilo vstašem, in šele proti koncu leta so bili vsi večji kraji v avstrijskih rokah.

Vstaši so se razkropili; nekateri so šli domov, drugi so se pokrili po gozdih in brlogih ter so potem kot hajduki napadali male vojaške oddelke in mirne potnike, pa tudi sela in vasi, v katerih ni bilo nič vojakov ali orožnikov.

Vojaki še zmerom niso mogli počivati po trudapolnem vojevanju, temveč so morali biti vsaki čas pripravljeni, da se vzdignejo proti kaki hajduški četi.

Bilo je 24. grudnia 1878. l. Polk, v katerem sem služboval, je bil nastanjen v majhnem bosenskem mestu blizu dalmatinske meje. Debel sneg je pokrival gomile naših junakov, kateri so bili padli na bojišču časti in slave, ali pa pomrli za legarjem daleč od svojega doma. Kamor si pogledal, povsod se ti je razprostirala dolgočasnost in puščoba.

Tudi po našem mestu je bilo vse prazno in tiho, le semtertja si videl korakati po ulici vojaka ali pa hlačati bosenskega širokohlavnika. Povsod si pogrešal ono živahno življenje, katero se razvija na dan pred svetim dnevom po drugih avstrijskih mestih.

Letos bomo torej prvokrat brez jelke? — Nikakor ne! Častniški sluge imajo že povelje, da oni okrasijo namesto nežnih rok drevesce in je postavijo v gostilnici pri »nadvojvodi Ivanu«, kamor smo navadno zahajali častniki na hrano. —

Da se napravi šaljivo žrebanje, je imel prinesiti vsaki udeleženc dar s seboj.

Zavijal sem ravno v deveti papir neko stvar, ki je bila podobna onemu konjičku, ki zadaj piska — kar potrka nekdo trdo na vrata. — »Naprej!« zakličem.

Ordonanca mi poda listek ter odstopi. Hlastno ga preberem. — Gradovi, katere sem zidal v oblake, so se mi zdajci podrli, in upanje nekaterih veselih ur mi je bilo splavalo po vodi — odriniti mi je

bilo in sicer takoj, odriniti proti hajdukom in to na dan pred svetim dnevom, ko vse počiva in se veseli!

Iz malega zvonika samostanske cerkve v Górici se je milo razlegal glas zvonov črez hrib in plan, ki ju je pokrivala bela zimska odeja, ko je majhen vojaški oddelek pod mojim poveljstvom stopal počasi proti vzhodu.

Smrtna tihota je bila med moštvom; kar se oglasi Stariha, katerega smo zaradi njegovih burk Pavliho imenovali, ter reče: »No, Lazar, zakaj se kremžiš, kakor bi strgal hren ali rezal čebulo? Korajže, korajže je treba vojaku, potem pa beži pred njim tudi sam hudič!«

»Ljubi stariha, poguma mi ne manjka, a to zvonjenje mi pretresa srce; zdi se mi, da me spremljajo zvonovi na zadnji poti.«

»Lazar, ti si hipodrom« — hotel je reči »hipohonder« — »ne govori tako žalostnih reči, sicer zleze tovarišem srce v škornje, in kdo naj lovi potem roparje?«

»Nikomur nočem pobijati srca, a prav mi ni, da smo morali odriniti tako hitro; ostalo mi je komaj toliko časa, da sem mogel zakleniti skrinjico, v kateri hranim denar, ki sem si ga prihranil pri vojaki — izroči ga moji ženi; kupi naj si zanj lepo kravo in naj jo ima za spomin na revčka Lazarja, ki se morebiti še danes preseli v krtovo deželo; »ekstra bluzna«, ki je tudi v skrinjici zaklenjena, naj bo pa tvoja!« . . .

Stariha mu prestriže besedo: »Za božjo voljo! Lazar, kaj pa čenčaš! Ali delaš testament? Vedi, da s tem strašiš tovariše, kakor napaženi Marko vrabce v prosu. Taki ste vsi stiskači. Denar je vaš Bog, in kadar je treba, da se ločite od njega, takrat javkate kakor mačka, ko ji stopiš na rep. Cesar ne plačuje vojakov zato, da bi si množili s plačo svoj imetek. Mene ne skrbi, kaj bo z mojim prihrankom, ko umrem; kajti pošteno zapravim vse, kar dobim, in zraven tega sem vedno vesel, danes pa najbolj, ker imam zopet priliko, da se izkažem v boju proti roparjem. — Gotovo se še spominjaš tistega jutra pred zadnjim bojem, ko ti je spečemu pod drevesom padel list v odprta usta in te zbudil; ali si že morda pozabil, da si nato tako prebledel, kakor bi bil ležal že štiri dni v grobu? Že takrat si mi hotel zapustiti svojo »ekstra bluzno«. Pa nič žalega se ti ni pripetilo v onem boju, in prepričan sem, da tudi to pot prineseš zdravo kožo domov, kajti kopriva ne pozebe, in strahopetci imajo srečo.«

»Kaj? Jaz strahopetec?«

»Ničesar ne odvezameh, kar sem rekel; pristavim pa še, da ima vsaki zajec več poguma kakor pa ti.«

»Še danes boš drugače govoril o meni.«

»Veseli bom, ako se uresničijo tvoje besede.«

Lazar je bil hudo žaljen in ni črnil besedice več.

Kažipot, ki nam je bil sporočil o roparjih in nas potem vodil, mi od daleč pokaže oni obrasteni hrib, na katerem so se baje skrivali lopovi, s pristavkom, da je treba že sedaj kreniti na desno, sicer bi oni prezkodaj zapazili pretečo jim nevarnost.

Ko smo prigazili do znojja omenjenega hriba, se je dan že poslavljaj, in mračilo se je že. Vodnik me opozori na sivi dim, ki se je valil počasi izmed vrhov šibkih jelk in smrek.

»Tam-le«, pravi, »imajo roparji svoj brlog; le tiho in previdno — zasačimo jih ravno pri večerji!«

Omenjeni hribček je bil na treh straneh obrasten, na četrti pa gol. Vojake, ki so sedaj koračili skupaj, je bilo treba malo razprostrti.

Lazar, ki se je obnašal na poti tako malodušno, je hotel biti sedaj prvi. Poslal sem ga z nekoliko drugimi pešci pod poveljstvom Starihe na levo; na desno je pa odšla večja patrolja, jedro z vodnikom pa je ostalo v sredi. Tako razdeljeni smo koračili tiho, kakor bi miši lovili.

Hajduki so bili neprevidni; postavili niso bili nič varstvene straže; menda so se vsi gostili pri večerji, ne nadejajoč se nobene nevarnosti na sveti večer.

Sreča nam je bila mila, hosta in mrak sta nas podpirala — toda človek ne hvali dneva pred večerom!

Zmrzla snežna skorja, ki nam je hrstela pod nogami, nas je izdala; hajduki so nas zapazili, ko smo bili še dvesto korakov od njih oddaljeni.

Nepričakovani napad jih je pa prestrašil in zmešal tako, da so vse popustili ter se spustili v divji beg proti oni strani, kateri zapoveduje Stariha.

Ko Lazar zagleda bežeče tolovaje, plane za njimi, kričeč: »Stojte in vdajte se!«

Hajduki se niso zmenili za te klice, temveč so bežali, kar so mogli, Lazar pa za njimi. Kmalu se mu je posrečilo, da je enega izmed roparjev dohitel. Ker se mu pa ta ni hotel vdati ter je udrihal po njem z nekim železnim orodjem, mu Lazar z bodalom posveti tako, da se je hajduk takoj zgrudil.

Nedaleč od njega pa se je rval Stariha z drugim roparjem, ki je srčno sukal nož ter se uspešno branil. Tedaj pa je Lazar prihitel poveljniku na pomoč, in v tem trenutku je zabodel Stariha nasprotnika v srce, da je bilo precej po njem.

Tudi drugi vojaki so napeli vse svoje moči, da bi ujeli kakega tolovaja; ker se jim pa to ni posrečilo in se hajduki za njih klice niso nič zmenili, so začeli na-nje streljati, a zaradi hoste in mraka brez uspeha.

Medtem se je bilo nebo stemnilo, in oster veter je drevil padajoči sneg, da se je vse kadilo, in v tem metežu in nastopajočem mraku so izginili hajduki.

Ker jih zaradi teme ni kazalo dalje zasledovati, smo vzdignili mrtveca in ranjenca ter se povrnili z njima v špiljo.

Ondu je sanitatni vojak preiskal ranjenega hajduka ter izjavil, da je rana sicer nevarna, da se je pa nadejati, da mož okreva, ako ga prej ne obesijo.

Izpraševal sem potem ranjenca, zapisal njegove izreke v zapisnik in ga dal nato položiti v brlogu na tla, ki so bila poslana z mahom.

Improvizovani zdravnik je preiskal tudi mrtveca ter konstatoval, da je tolovaj umrl vsled zaboda v srce. Da se ga čim preje iznebimo, sem takoj zaukazal izkopati jamo. Stariha, ki je tudi včasih v domači cerkvi sveče prižigal in se najbolj razumel na cerkvene obrede, je prevzel svečeniško opravilo, in čez pol ure je krila že črna zemlja roparja.

Preiskal sem potem brlog. Bil je ob znožju strme skale ter imel prostora za kakih 50 ljudi; pred vhodom je bilo nekaj podstrešja. Notri je bilo pripravljeno ognjišče, in na njem je bilo pečeno jagnje, s katerim so se baš lopovi mastili, ko smo jih iznenadili. Na desni strani vhoda smo zapazili najprvo kup drv, na teh pa dve odrti ovci, a tri žive so bile še privezane na kolec v drugem kotu špilje. Na koncu brloga smo našli meh s črnino, ki so jo bili roparji skoro gotovo ugrabili kakemu Dalmatincu. Po stenah pa so viseli handžarji in puške, katerih hajduki v naglici niso bili utegnili s seboj vzeti. —

Vojaki, ki so gazili že več ur po debelem snegu, so bili zelo trudni. Do najbližje vasi je bilo še daleč; po noči, po neznanem torišču nam roparjev nikakor ni kazalo zasledovati — a v brlogu vsëga zadosti, kar more utrujenega vojaka pokrepčati — nismo se torej dolgo pomišljali, ampak sklenili obhajati sveti večer v hajduški špilji...

Po storjenem delu se sladko počiva, pravi pregovor — a mi se še nismo smeli ravnati po tem izreku, kajti zlikovci bi utegnili dobiti pomoč ter se vrniti po pečeno ovco; pripravljeni smo torej morali biti vsaki trenotek na napad. Zavarovali smo brlog na vseh straneh ter čuvali celo noč. Pečena ovca pa nam je dobro dišala. In kdo vojakom, ki so bili tako vrlo zvršili svojo dolžnost, ne bi bil privoščil, da si spečejo tudi oni dve, ki sta že bili odrti?

Mastno pečenko pa je bilo treba pošteno zaliti. Stariha, ki je tudi natakarski posel najbolje razumel, je privaril iz temnega ozadja meh z vinom in napolnil tovarišem skledice — seveda pri tem ni pozabil sebe.

Ko so bile vse skledice napolnjene, je vzdignil Stariha svojo in Lazarja tako-le nagovoril:

»Dragi tovariši!

Kakor ni vsaki dan nedelja, tako se tudi že dolgo ni pripetilo, da bi se kdo tako čisto opral, kakor si se ti. Danes si pokazal, da si najprej hraber vojak, potem šele mož in oče. Odpusti mi, da sem te napačno sodil in te še celo razžalil. Veruj mi, da te sedaj vsi imamo za pogumnega vojaka.

Bog živi Lazarja, našega junaka!«

Lazar se je za te laskave besede ginjen zahvalil in podal Starihi-Pavlihi roko v spravo . . .

Stariha ni bil nikoli zaspan, to je bil že mnogokrat dokazal; še posebno pa je to noč povedal marsikatero šaljivo in tako pregnal zaspanec svojim tovarišem.

»Lazar, kaj ne, da se ti v brlogu na tolovajevi sedmini bolje godi nego tvoji ženi doma, ki nocoj skoro gotovo krlje kuha in hruševko pije — pa tudi bolje nego tvojemu očetu, ki sedi v svojem kotu in puši tobak?«

Besedica »tobak« je zbudla Lazarja, in začel je tako-le govoriti: »Zadovoljen sem z današnjim dnevom, še bolj pa sem bil zadovoljen, ko sem se odvadil tobaka. Koliko sem si že prizadeval, da bi to storili tudi moj oče, a do sedaj je bilo vse zastonj. Pokade mi tobaka vsako leto za lepo kravo, pa kaj naj storim? Oče imajo izgovorjen kot, obleko, živež in tobaka, kolikor ga pokade.«

»Lazar, dam ti dober svet. Tvoja hiša je že zelo slaba, močan veter ali rahel potres ti jo gotovo zrušita; podri jo raji sam in sezidaj okrogle sobe brez kotov, potem stopi pred očeta in reci: »Oče, vi ste si izgovorili kot, kota pa sedaj moja hiša nima, torej tudi vi

izgubite vsako pravico, da bi stanovali pri meni!« — Ako te oče tožijo, izgube pravdo. Tako, ljubi moj! se lahko očeta iznebiš.« —

»Kaj pa bo potem s tobakom?«

»Oče pojdejo gostovat drugam, in ker so že zelo slabi, bodo raje tičali doma, in tako se raje odvadijo tobaka, nego da bi vsaki dan šli k tebi ponj.« —

Take in enake nasvete in zgodbice je Stariha pripovedoval in s tem in pa s pomočjo dalmatinske črnine dosegel, da so tovariši celo noč bistro gledali. —

Sveti dan je bil že davno napočil, roparjev pa le še ni bilo po pečeno ovco.

Ostali smo do osme ure v špilji ter si potem pri belem dnevu ogledali njih skrivališče.

Pobrali smo potem vse, kar je imelo kaj vrednosti, položili ranjenega hajduka na nosila, katera je bil v naglici stesal sanitatni vojak, zapalili brlog in nato zasledovali roparje proti selu Mrčenovce.

Stariha je to pot načeloval zadnjemu oddelku in vodil na tankem konopcu one tri backe, ki so jih bili našli privezane v brlogu.

Ko smo koračili kakor v mrtvaškem izprevodu proti omenjenemu selu, nas je srečal bosenski kmet in, ne meneč se za izprevod, je kričal: »Moje ovce, moje ovce! Hvala vam, da ste mi rešili vsaj tri; lopovi so mi jih pred včeranjim odgnali šest — dajte mi nazaj vsaj tri!«

»Potrpite malo, očka«, mu rečem; »pokličite mi kneza, in ako on potrdi, da je vse istina, kar govorite, potem le vzemite te ovce.«

Na kneževo in drugih potrdilo je smel odgnati kmet ovce; jaz pa sem dalje izpraševal kneza, kam so jo bili sinoči udarili hajduki.

Toda niti knez, niti kdo drugi v selu o njih ni hotel ničesar vedeti, dasi nas je bil privedel sled do sela in se tam izgubil; preiskali smo celo vas, a zasledili nismo nikogar . . .

Naš izprevod, ki je bil obložen s handžarji in puškami, se je sedaj počasi pomikal proti domu.

Ko smo na sveti dan ob štirih popoldne dospeli do samostanske cerkve v Górici, je zvonilo ravno večernice svetemu Štefanu na čast.

Ranjenec na nosilih je ječal bolj in bolj, in nosači postavijo nosilnico na tla; tedaj pa hajduk hipoma utihne in — za večno zaspil.

Mrtveca so sedaj namesto v bolnico nesli takoj v mrtvašnico.

Ko smo se bližali domu, je Stariha od zadaj pripihal in vzkliknil:

»Dragi Lazar! tvoje slutnje so se torej uresničile; imeli smo res pogreb, pa ne samo enega, temveč kar dva. Toda hvala Bogu, ti si to pot zopet odmaknil pete! Pa v tretje gre rado — pazi se!« . . .

Precej po svojem povratku sem sporočil polkovniku o vseh dogodkih, kateri so se bili pripetili v malem in kratkem boju, ter mu tudi pisal o Starihovem in Lazarjevem junaštvu.

Polkovnik ni bil skop s pohvalo; drugi dan si je dal predstaviti oba junaka, ju vrlo pohvalil ter povrhu še podaril vsakemu cekin.

* * *

Kmalu potem je vrhovno poveljništvo zaukazalo, da se stotnije zmanjšajo.

Meseca prosinca 1879. l. je odrinil večji oddelek rezervnikov preko morja v belo Ljubljano, med njimi tudi Stariha in Lazar . . .

Na svetega Matije dan istega leta je kupil Lazar na semnju v Moravčah za denarce, katere si je bil prihranil pri vojaki, lepo kravo; Stariha mu je pa mešetaril.

Še tisto spomlad si je dal Lazar sezidati tudi novo hišo, a ne po Starihovem načrtu, temveč po navadnem načrtu. Njegov oče je dobil v novi hiši zopet svoj kot, kjer je pušil z veliko slastjo tobak, katerega mu je prinesel sin iz blažene Bosne.

Cekin pa, ki mu ga je bil podaril polkovnik, hrani Lazar še dandanes in ga kaj rad pokaže vsakemu v potrdilo, da je res ustrelil roparja.

Drugače pa Stariha; ta ti ne ve povedati, je-li bil cekin bel, ali rumen. Zvest svojemu načelu: kar se pri vojaki prisluži, naj pri vojaki ostane«, je cekin precej zdrobil in potem nekoliko dni veselo in zadovoljno živel. —

Stariha in Lazar pa še dandanes, posebno pri čaši rujnega vinca, kaj rada pripovedujeta, kako sta obhajala sveti večer l. 1878. v roparskem brlogu.

L I S T E K.

O g. prof. Kaspreta trditvi glede Lendovšekove-Štritofove »Slovenske čitanke za Nemce«, prijavljeni v zadnji številki lanijskega »Zvona«, da je polovico beril on izbral in priredil, kakor je baje razvidno iz aktov, ki jih hrani naučno ministrstvo, da pa je pozneje vse prepustil Lendovškemu, ki pa je obljubil, da omeni kolege Kaspreta tudi v vvodu — nam je poslal g. prof. A. Štritof sledeče pojasnilo: »Meni je bilo to vse do sedaj popolnoma neznano. Ko sem po smrti Lendovškovi prevzel rokopis knjige, da ga na podlagi obširne uradne ocene izprememim in popravim, nisem nikjer dobil najmanjšega sledu o kakem sodelovanju Kaspretovem. Tudi v dotičnem ministrskem aktu, vsaj kolikor sem ga imel jaz v rokah, se je kot pisatelj imenoval edino le rajni Lendovšek. Jaz torej nikakor nisem kriv, da se g. Kaspreta zasluga ni omenila kjer-sibodi, če že ne v predgovoru — kajti predgovorov ministrstvo nič več ne dopušča v šolskih knjigah. Ko bi bil jaz le količkaj vedel o tem, bi bil gotovo storil svojo dolžnost. — Sicer pa naj se pri vsem tem nikar ne pozabi, da je bilo prvotni rokopis, pri katerem je po lastni izjavi sodeloval g. Kaspret, v njegovi tedanji obliki vis. ministrstvo odklonilo; le-to ga je sprejelo šele, ko sem ga jaz temeljito predelal.

A. Štritof.

Prva nemška vadnica za slovenske občne ljudske šole. Spisala H. Schreiner, ravnatelj, in dr. J. Bezjak, profesor na c. kr. učiteljskišči v Mariboru. — Velja vezana 70 vinarjev. — Na Dunaju. V cesarsko-kraljevi založbi šolskih knjig. 1897. — Str. 148.

Ta knjiga je — vkljub svoji vnanji skromnosti — vprav epohalna v našem pedagoškem slovstvu. Ona je izpolnila srčno željo vsakega naprednega učitelja; kajti njej prisvajamo zmožnost, da izpodrine za vselej in za vedno tisto zastarelo metodo, ki se — navzlic in v porogo vsem veljavnim pedagogom — pri nas še vedno ščeperi pri pouku tujih jezikov, torej zlasti nemščine. Žalostno in sramotno je, pa resnično, da se je šele čez več nego 200 let po Komenskega smrti v Slovencih porodila knjiga, ki utemeljuje jezikovni pouk v Slovencem neizogibnem kulturnem jeziku — v nemščini — prav na istih načelih, kakor je osnoval Komensky pouk v tedanjem kulturnem jeziku — v latinščini — v svojih knjigah: »Janua aperta« in »Orbis pictus«. Podobnost med le-tem in Schreinerjevo-Bezjakovo »vadnico« je še večja, ker ima tudi le-ta nekaj podobic — hiša, soba, obleka, rokodelci, šola, zvezek, knjiga, ura, kuhinja, človeško truplo — ki naj pospešujejo nazornost pri pouku. Sploh to knjižico vsem učiteljem nemščine pisatelj teh vrstic lahko najtopleje priporoča, tembolj, ker je imel priliko, da jo je že v rokopisu natanko pregledal. —

Toda kakor so najboljši zakoni brezuspešni spričo trmoglavosti podložnikov, in kakor ostanejo najblažje naredbe brez uspeha spričo pasivne odporosti njih izvrševalcev, takisto so najboljše učne knjige topo orodje v rokah indiferentnih učiteljev, katerih »vis inertiae« je nepremagljiv zadržek za vvedbo in izvršitev še tako koristnih preosnov. — Zato sta Schreiner in Bezjak kaj modro ukrenila, da sta obenem s »prvo nemško vadnico« izdala za nje rabo kratek, nemško pisan »navod« pod naslovom: »Anleitung zum Gebrauche des ersten deutschen Lesebuches für slovenische allgemeine

Volksschulen«. — Preis 40 h. — Wien. Kaiserlich-königlicher Schulbücher-verlag. — Str. 27.

Ta knjižica je šele pravi ključ za nemški pouk po »vadnici«, ker — poleg potrebnih pojasnil o uredbi »vadnice« in poleg navodil za nje rabo — podaje tudi (na str. 8.—13.) kratko, pa jedrnato in točno karakteristiko analitične ali direktne metode, katero so kot edino pravo za pouk tujih jezikov priporočali vsi imenitni vzgojeslovci, od Ratkeja in Komenskega počeni, o katere upravičenosti in vrlinah pa se je treba naprednim in razsodnim učiteljem še vedno prepirati z zakrknjenimi gramatisti starega kopita; no, odslej ta neprilika preneha, in možno bo take nazadnjake kar na kratko zavrniti ter jih napotiti do Schreinerjevega-Bezjakovega »navodila«. Celó umestno bi bilo tudi, da bi šolske oblasti po slovenskih deželah še posebno opozorile učitelje, katerim je poverjen nemški pouk, na to »navodilo« ter od njih strogo zahtevale, naj ga temeljito prouče ter se ga vestno drže.

Tudi srednješolskim učiteljem, katerim je poverjen nemški pouk v nižjih slovenskih razredih, kateri se pa doslej niso mogli spoprijazniti z »novo« metodo, prav nujno priporočamo »navodilo«; uverjeni smo, da se po njega proučanju tudi oni izpreobrnejo iz gramatistov v analiste, za kar sta se zaman trudila prof. Štrif in pisavec teh vrstic. Tudi prizadeta srednješolska voditeljstva in nadzorništva nujno opozarjamo na »navodilo«, katero jih gotovo napoti, da analitično metodo, ki je bila doslej le bolj tolerovana, kot edino pravo potrdijo ter jo zakonito vvedo. —

Kot posebno zaslugo pa štejem Schreinerju in Bezjaku njiju vprav inženiozni izumek; ki bo v zvezi z analitično metodo še posebno olajševal začetek nemškega pouka, ki je sicer tako težak; po njiju »vadnici« se namreč služi učitelj iz početka pri nemškem pouku z latinico, ne pa, kakor je bilo doslej navadno, z nemškimi črkami. To postopanje je tako naravno, da se vriva človeku kar samo ob sebi, in njega prevelika korist je jasna ko beli dan, a vendar ga doslej ni nihče iznašel; res, pravo Kolumbovo jajce! Schreiner in Bezjak sta v istini lahko ponosna na ta izumek, ki ga še povrh tuudi prav vrlo utemeljujeta na 5. in 6. strani »navodila«. —

Odkrito priznamo, da nas ni kmalu razveselila kaka slovenska knjiga tako, kakor sicer drobni knjižici: »vadnica« in »navodilo«; z njima se je vsekakor zvršil lep napredek v našem šolskem knjištvu.

Zgodovina srednjega veka. Po Fr. Mayerjevi knjigi za nižje razrede srednjih šol priredil Anton Kaspert. Cena trdo vezani knjigi 2 kroni, mehko vezani 1 krono in 60 vinarjev. Natisnila in založila sta knjigo, ki ima 96 strani, Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg v Ljubljani.

Že po izdaji prvega zvezka nam je g. prevodivec v ustnem razgovoru zatrjeval, da je pri prelaganju, ker se mu ni bilo treba brigati za prireditev vsebine, vso pozornost obračal na jezikovno stran. Da je to res, nam ravno izišli drugi zvezek še bolj potrjuje. Z zadoščenjem smo opazili, da se je prof. K. popolnoma oklenil — tudi glede besedosledja — tiste pisave, ki jo tudi naš list sledi. To treba vsekakor pohvaliti; kajti kakor je brez ugovora resnično načelo, da bodi vsakršni pouk obenem tudi jezikovni pouk, t. j. da ustrezaj vsem jezikovnim pravilom, takisto je neizprosna zahteva, da bodi vsaka učna knjiga, pa razpravljaj o kateremkoli predmetu, glede jezika ugleдна. Za vselej so prešli

tisti časi, ko so si učitelji pri pouku takisto kakor spisovatelji šolskih knjig lastili pravico, da smejo, imajoč pred očmi zgolj stvarino in predmet, suverensko mrcvariti učni jezik ter se svobodno rogati njega pravilom . . .

Na to stran smemo torej zadovoljni biti, tembolj, ker je po dosedanji prelagateljevi skrbljivosti pričakovati, da se pri prihodnjih ponatiskih odstranijo vse hibe, ki so se morda to pot še vtihotapile, ter da se prevod tretjega zvezka Mayerjeve knjige še bolj posreči.

Tudi to treba pohvaliti, da je g. pisatelj v prevedeno gradivo večkrat vpletel kako beležko iz domače zgodovine.

Odvč bi bilo, ko bi hoteli na tem mestu pohvalno omeniti ta ali oni odstavek v knjigi, ki se je vrlo posrečil, na drugi strani pa pogrjati to, kar se nam zdi nedostatno. Vendar nočemo zamolčati nekaterih nedoslednosti glede pisave lastnih imen. Prof. K. piše *Toscana* (str. 64., v. 17.) in *toskanski* (str. 33., v. 26. in str. 34., v. 22.), *Cordova* (str. 18., v. 5.) in *kordovski* (str. 36., v. 17), *Valter* (str. 42., v. 16.) in *Walter* (str. 29., v. 7.), *Norimberk* (str. 58., v. 15.) in *Nürnberg* (str. 82., str. 13.), *Piza* (str. 40.) in *Pisa* (str. 80., v. 29.), *Theodolinda* (str. 8., v. 2.) in *Teodorih* (str. 2.) itd. — Napačne so oblike *Emeraz* (str. 11., v. 30.), *Črngrub* (str. 70., v. 34.), *Inocent* (str. 51., v. 1. in drugod), *Avignon* (str. 65., v. 8.), prave pa: *Emeram*, *Crngrob* in *Avignon*. — Bolje je pisati *Bregenz* nego *Bregnica* (str. 11., v. 26.), *St. Gallen*, ne pa *Št. Gol* (str. 13., v. 14.), *Freising* in *freisinški*, ne pa *brižiški* (str. 29., v. 11.) itd. Všeč nam pa je, da piše prof. K. *Speier*, *Mainz*, namesto *Spira* in *Moguncija*. —

Glede vsebine je opomniti, da so razsodni slavisti — Jagić — dobra ovrgli Konstantina Porfirogeneta pripovedko, da so se Hrvati in Srbi šele za bizantinskega cesarja Heraklija (610—641) nasclili med Dravo in Jadranskim morjem. — Prof. K. piše (str. 20., v. 5.), da je leta 788. premagal Karolov sin Pipin tudi Slovence na prošnjo oglejskega patrijarha Pavlina; ta trditev ni nikakor zgodovinski utrjena. — Namesto vojvoda Erih Furlanski (str. 20., v. 14.) bi trebalo reči: furlanski vojvoda Erih. — Že leta 973. (ne pa 989!) je podelil Oton II. (ne pa III.) Škofjo Loko in njeno okolico freisinškemu škofu (k strani 29., v. 10.). — Za izraz »Markgraf« je rabil pisatelj enkrat krajinski župan (str. 21.), drugikrat pa krajinski grof; za »Markgrafschaft« je zapisal enkrat krajinska župa, drugikrat pa krajinska grofija (str. 29.); navadno smo doslej rekli: mejni grof in mejna grofija, n. pr. mejna grofija Goriška, ne pa krajinska župa Goriška. — K str. 52., v. 13.: Koroška vojvodina (ne pa štajerska!) je obsezala v desetem stoletju dve marki. — Na str. 55., v. 11. naj se izbriše beseda nemški. — Vaclav Svetnik, Henrik Svetnik, Leopold Svetnik, Ludovik Svetnik, dvomimo, da se udomači namesto »Sveti«; saj tudi pravimo Debeli, Veliki, Modri, Smeli i. t. d. — Prof. K. piše cistercijanci (str. 55., v. 30.), toda: cistercijski (str. 36., v. 2. in str. 39., v. 21.) nam. cistercijanski. —

Na podoben način omenimo o priliki — dasi malce »post festum«, toda upamo, da dobri stvari v korist in za porabo pri bodoči drugi izdaji — nekatere nedostatke, stvarne in oblikovne, ki so se nam pokazali pri rabi »Zgodovine starega veka«. —

Nepopolna pa bi bila naša ocena, ako se ne bi z besedico dotaknili vnanje oblike, ki pri šolskih knjigah gotovo ni zadnja stvar; kajti ravno ona je

mного vzrok, da se kaka učna tyarina mladini prikupi ali odkupi. Naša mladina glede vnanje oblike skromnih svojih učil doslej gotovo ni bila razvajena. No, Kaspretovi prevodi niso nič manj lični nego Mayerjevi izvorniki, in kakor prvi zvezek, krasi tudi »Zgodovino srednjega veka« mnogo (26) čednih podob.

K. + B.

Mittheilungen des Musealvereines für Krain imajo v zadnjem nam došlem sešitku (IX. Jahrg., VI. Heft) zanimivo vsebino. Na prvem mestu je napisal prof. Ferd. Seidl obširno poročilo (str. 181.—194.) o dr. Fr. E. Suessa znameniti knjigi: »Das Erdbeben von Laibach am 14. April 1895«. Prof. Seidl lahko z zadovoljstvom konstatuje, da se uspehi Suessove obširne monografije bistveno ujemajo z nazori njegovega sestavka »o potresih na Kranjskem in Primorskem«, priobčenega v »Zvonu« l. 1895. — in sicer takisto glede fizikalnega bistva potresnega gibanja, kakor tudi glede tektonskega velikonočnega potresa ljubljanskega. — »Literaturbericht« pa prinaša (str. 195.—208.) izborno strokovno oceno prof. Pavlina o štirih »originalnih razpravah«, v katerih je najnovejši častivec »scientiae amabilis«, g. A. P. Winter v Ljubljani, opisal zanimivo rastlinstvo nekaterih kranjskih krajev ter jih priobčil v nemških botaniških časopisih. Naš rojak, prof. Pavlin, sam imajoč temeljito strokovno znanje, je v živahni polemiki s perečim sarkazmom osvetlil »originalnost« teh razprav ter dokazal, da niso nič drugega nego nerodni, bombastovsko naščmljeni plagiat. No, prepričani smo, da se g. Winter vendar oglasi »v obrambo«! Kajti kdor je toliko drzen, da stopi s plagiatom na dan, si tudi upa poiskati in najti zanj — puhel zagovor. — Prav tako se je oglašil drugi »originalni« znanstvenik, gosp. prof. dr. Gratzy v Ljubljani, v istem zvezku »Mittheilungen«. V XI. številki lanskega »Zvona« smo jasno dokazali, da je ta gospod »pietetno« priobčil pod — svojim imenom Krausov seznam kranjskih duplin in literaturo o njih. Kljub temu si Gratzy v nekakem odgovoru v tem sešitku pod zaglavjem »Mittheilung der Schriftleitung« še vedno prisvaja »Autorschaft« »besonders in Rücksicht auf die richtige Bezeichnung der Orts- und Grottennamen des Registers gegenüber der vollsten Verwirrung bei Kraus«. Vsakdo razen Gratzyja pač vidi veljavo in jedro spisa v obsežnem izkazu raztresene literature o kraških duplinah, in tega je zmogel edino mnogoletni in znameniti preiskovavec naših duplin, Kraus. Ako naš psevdovtor meni, da ima prav, naj iztrebi iz Krausove knjige »Höhlenkunde« pravopisne pomote in naj jo izda pod svojim imenom ter čaka — odziva! Nedavno izišla zgoraj omenjena Suessova monografija o ljubljanskem velikonočnem potresu ima nebroj popačenih krajevnih in osebnih imen. Ako bi bil Suess svoj rokopis dal popraviti vestnemu Gratzyju, tedaj bi imeli sedaj priliko slaviti znamenito delo: »Gratzy: Das Erdbeben von Laibach« . . .!

Sicer pa smo nalašč Krausovo lepo knjigo »Höhlenkunde« vzeli v roke ter se uverili, da Krausova »vollste Verwirrung« obstoji v tem, da piše — prav kakor Deschmann — krajevna imena po navadni izreki namesto po književnem jeziku; upravičena je naša slutnja, da Krausova »zmešanost« tudi v sestavku »Die Höhlen und Grotten in Krain« ni bila večja.

Z zadovoljstvom pa konstatujemo, da prof. Gratzy nič ne oporeka o ponatiskih iz prejšnjih letnikov »Laibacheričnih«, nego le zahteva, da radi vprašanja, kdo-li je avtor sestavka »Die Höhlen und Grotten in Krain« — Kraus ali Gratzy — naj se sramujemo mi! G. Winter pa sedaj pojdi in isto vrzi v lice prof. Pavlinu!

Die Aufgaben der Erforschung der südslavischen Dialekte, erläutert an dem Verhältnisse der serbo-croatischen Schriftsprache zur bosnisch-hercegovinischen Mundart von V. Jagić. (Iz »Anzeigerja« fil.-zgodov. oddelka dunajske akademije za l. 1897., št. XI.)

To je majhna, 18 strani broječa brošurica, s katero je prof. Jagić vnovič opozoril na potrebo dialektnih študij. Posebe se je oziral na razmerje srbohrvaškega jezika k bosensko-hercegovskemu narečju.

Hercegovina, južni del Bosne in južnozpadni Srbije so središče literarnega jezika, ki je dandanes v veljavi v Srbiji, Bosni in Hercegovini, Črni gori, Dalmaciji, Hrvaški in Slavoniji, v južni Ogrski, Istri in po Kvarnerskih otokih, in kateremu v znanstvu navadno pravijo »srbohrvaški«, pa tudi nazivki: »ilirski« (Istra), »bosenski« (Bosna), »slavonski« (Slavonija) se ponekod rabijo.

Lepoto bosensko-hercegovskega narečja so priznavali že v XV. stoletju, zlasti Dubrovčanje, in njih pesnik Palmotić se je raje služil s čistim bosenskim narečjem, nego z domačim, z italijanizmi pomešanim. Tudi Jernej Kašić iz severne Dalmacije v svojem delu »Rituale illyricum« (1640) in leksikograf Jakob Mikalja v svojem slovarju »Blago jezika slovinskoga« (1649) hvalita dičnost in blagoglasnost omenjenega narečja v primeri z drugimi. Njiju so sledili najboljši pesniki in pisatelji 17. in 18. stol. tembolj, ker je Bosna porodila lepo število slovstvenikov, zlasti frančiškanov, dočim je pravoslavnim duhovnikom še rabila le cerkveno-slovenska mešanica. — Tudi Vuk Karadžić, stvarnik modernega srbskega knjižnega jezika, je zadel pri svojih naukih ob bosenskega pisatelja Divkovića ter se je divil krasoti njegovega jezika in, sam ga visoko ceneč, ga je toplo priporočil tudi svojemu učencu Gj. Daničiću, naj ga izčrpi v srbskem slovarju.

Toda poleg Divkovića je bila še cela vrsta drugih pisateljev: Posilović, Margetić, Bandulović, Ančić, Filipović, Dobretić i. dr., katerih Vuk niti ni poznal. Ker je naklonila sreča, da so bili i Vuk sam — ta genijalni jezikovni reformator — i njegovi predniki doma iz okrožja hrcegovskega, je celo naravno, da si je izbral Vuk z bistrim razumom in finim okusom ravno hrcegovsko narečje za srbski književni jezik, v katerem so pisana vsa njegova dela od l. 1818. dalje. Njemu se je pridružil še nadarjeni Daničić, in oba sta utrdila književno srbsčino.

Malo časa po nastopu Vukovem si je pridobilo bosensko narečje tudi v zapadnem delu vëljavo. Sicer so namerjali za Napoleonove vlade nekateri vvesti dubrovniško narečje v šole in urade novo oživljene Ilirije, in tudi Gajev ilirizem se je zatekel k jeziku sijajne dobe dubrovniške; toda iz idealnih višin Gunduličevega visokoslovja so se kmalu zopet spustili na realno podlago žive narodne govornice, v kateri je podal Vuk toliko krasnih primerov. — Največja zasluga pri tem preobratu gre našemu rojaku, slovstveno izobraženemu ilirskemu pesniku Stanku Vrazu. Ime ilirsko se je sicer pozneje opustilo, a današnja književna hrvaščina je povsem istovetna s srbsčino. —

V Bosni se je tudi med vsemi južnoslovanskimi pokrajinami najprej uporabljala narodna govornica v pismenih spomenikih, n. pr. v listini Kulina bana (1189), in iz poznejših stoletij (iz 13., 14. in 15.) je velika množina majhnih spomenikov, ki so pisani v narodnem jeziku. Zlasti važne so listine, na katerih so zabeležene politične in trgovinske pogodbe med Bosno in Hercegovino in Dubrovnikom; kažejo nam zgodovinski razvoj srbohrvaščine, obenem pa tudi raz-

vitek mnogih dialektnih posebnosti. Zato pa je zlasti potrebno proučevanje današnjih živih narečij in sicer na licu mesta, in to Jagić v tej brošuri priporoča. Jagić navaja razne dialektne inačice in tenkote, ki bi se dale s proučevanjem na licu mesta določiti, n. pr. obseg ikanja, skupine *šć* za *št* i. t. d. Koristi od takih študij pa bi imela tudi zgodovina, ker bi se po njih včasih lahko določilo, kako so se plemena preseljevala in mešala i. t. d. Vse to se brez proučevanja današnjih narečij ne da doseči.

Jagićev migljaj ni ostal brez nasledkov. Kolikor je meni znano, je že letos s podporo dunajske akademije proučeval bosensko-hercegovska narečja docent dr. M. Rešetar. —

Tudi slovenska narečja so potrebna korenitega proučevanja. Dasi imamo že več monografij o raznih narečjih, vendar niso vse dovolj porabne, ker niso izdelane po enotnih načelih niti po istem sistemu, tako da si iz njih ni možno sestaviti enotne slike slovenskih narečij. Nadejati se je, da se tudi pri nas v tem oziru obrne skoro na bolje, in menda tudi ne bode treba predolgo čakati; kakor smo namreč zvedeli, se pripravlja par slovenistov, ki se bavijo z lingvistiko, da temeljito prouče naša narečja, tako da pojdejo na delo, oboroženi s potrebnim znanjem. Mnogo sreče in uspeha!

Fr. Vidic.

Petindvajsetletnica »Glasbene Matice«. Skromno je poslavila dne 8. decembra m. l. »Glasbena Matica« jubilej četrstoletnice svojega obstanka. Slavnostna javna odborova seja opoldne in koncert zvečer sta bili edini točki znamenitega slavlja. Odbor in pa pevski zbor »Glasbene Matice« sta torej edina faktorja, katera sta nastopila pri društvenem jubileju. Zakaj da ni tudi glasbena šola sodelovala pri slavnosti, ko je vendar šola glavni steber in poglavitni namen društvu, ni umevno; in le obžalovati je, da se ni priredila v zavodu se učeči mladini primerna šolska slavnost, s katero bi se ji zbudilo zanimanje za pomenljivi dan, ki bi ji ostal i za bodoče v trajnem, plodonosnem spominu. Pogrešali smo tudi od strani drugih slovanskih društev izrazov, rekli bi, kolegialne simpatije, s katerimi so sicer Slovenci darežljivi, kadar se vrši kako znamenitejšje slavje tega ali onega narodnega društva. Morda je to zakrivil spored, ki ni nudil za take izraze kolegialnosti zadostne prilike, ker nikakor ne moremo verjeti, da pri slovenskih društvih in pri narodu slovenskem sploh ne bi bilo najti več ljubezni in spoštovanja za našo »Glasbeno Matico«. — Prepričani smo marveč, da je »Glasbena Matica« slovenskemu narodu v ponos kot eno najstarejših društev, kot društvo, katero je v prvih letih narodne probuje pomagalo dramiti in krepiti narodno samozavest s tem, da je izdajalo in ponujalo ljudstvu skladbe, vzrasle iz duše naroda samega, kot društvo, ki se je pozneje razširilo v prvo glasbeno šolo, v kateri se uči mladina celega naroda glasbe, in ki je danes tudi prvi in najznamenitejši koncertni zavod. Jubilej »Glasbene Matice« ni samo društven praznik, marveč je praznik vsega naroda in posebno slovenske glasbe sploh, ker je »Glasbena Matica« vsekakor prvi in najmogočnejši buditelj in pospeševatelj glasbe v Slovenih. Zato obžalujemo, da ni slovenski narod imenitneje slavil znamenitega dneva.

Koncertu, ki se je priredil v proslavo društvenega jubileja na večer dne 8. m. m., je bil namen, podati zgodovinski pregled slovenskega glasbotvorstva.

Namen je bil pač slabo izražen, kajti ponudil se nam je le koncert, pri katerem so bili znamenitejši slovenski skladatelji stare in nove dobe po poedinih svojih skladbah zastopani. A tudi skladatelji niso bili vsi zastopani; pogrešali smo imen zaslužnih in pomenljivih naših mož, kakor n. pr. Ivana Gerbiča, Davorina Jenka, A. Hajdriha, Gustava Ipavica in še celo vrsto drugih bolj ali manj plodovitih skladateljev. Zato smo pa slišali na tem koncertu Schantlovo uverturo in pa Haydnova zbora, katera nimata na dozdevno »zgodovinskem« koncertu nikakega upravičenega mesta. Bili so na sporedu Anton Foerster z najnovejšim zborom »Domu« za moški zbor, Kamilo Mašek s solospevoma »Nezakonska mati« in »Kam«, Fr. S. Vilhar s samospévom »Mornar«, z mešanimi zbori pa Anton Nedvčd (Oblakom), dr. B. Ipavic (Leži polje ravno) in P. Hugolin Sattner (Studenčku) ter narodne pesmi: Fleišman-Hubadova »Luna sije«, »Bom šel na planin'ce« in »Ljub'ca povej, povej« v Čerinovi ozir. Hubadovi harmonizaciji. Kot orkestralni skladatelj je bil zastopan Viktor Parma z intermezzom iz opere »Ksenije«. — Omenjamo pa s priznanjem tudi Ganglov vzorno in navdušeno sestavljeni slavnostni prolog, katerega je pesnik v začetku koncerta sam predeval.

Dopolnjeno je prvo četrtoletje društvenega obstanka, prva mladeniška doba v društvenem razvoju, polna bojov in nad. Nastopa drugo četrtoletje; upamo in iskreno želimo, da bode to doba obilega sadu v prid vsega naroda.

—oc—

Slovensko gledališče. Blagovoljni čitatelji se morda začudijo, češ, da smo se iz prednjih delov »Zvonovih« zopet preselili v ozadje pod staro streho. No, stvar je ta: Sodimo, da v »Gledališka pisma« spadajo le bolj imenitni razgovori o premierah, izvirnih igrah in sploh gledaliških novostih, ki so večje nego enodnevne vrednosti; razgovor o njih naj bi bil zaokrožena, samostojna študija. Nikakor pa se ni baviti »Gledališkim pismom« z registriranjem in zabeleževanjem vseh gledaliških prestav, izmed katerih mnoge nimajo družega pomena, nego da izpolnijo večer. —

Tak pregled domačih predstav bomo podajali tudi odslej, kakor v pretekli sezoni, pod zgornjim zaglavjem v »Listku«. A onih prestav, o katerih smo itak v »Gled. pismih« obširneje poročali, nam tu menda ni treba posebe omeniti. —

Da so bili v prvih dveh mesecih gledališke sezone zastopani na našem odru že vsi znamenitejši proizvozniki nemške veseloigre, temu se ne čudi, kdor ve, kako se trudi intencancija našega gledališča na vse kriplje, da bi privabila več občinstva v Talijin hram — žal, da brez posebnega uspeha.

»Doktor Blažič«, veseloigra v petih dejanjih, katero je po Adolfu L' Arrongeu (Dotcor Klaus) poslovenil Anton Trstenjak, in ki se je igrala dne 21. oktobra, ima vse prednosti in vse napake L' Arrongevih iger. Brez one finosti, ki jo nahajamo v francoskih igrah, a tudi brez onih robotosti, katerih so druge nemške igre enake vrste prepolne, se odlikujejo L' Arrongevi dramatični proizvodi po neki ljubki dobrosrčnosti. Seveda pisatelj semtertja tudi rad nekoliko pomoralizuje, kar gotovo ne povzdiguje umetniške veljave njegovih del. Najnovejši njegovi igri sta »Anna's Traum«, s katero je imel le malo uspeha, in pa »Mutter Thiele«, o kateri ne vemo, se je li sploh že uprizorila, ali ne.

Sicer pa se pogreša v vseh L' Arrongevih dramatičnih proizvodih takisto prave poezije, kakor v delih njegovih vrstnikov in drugov pl. Moserja — čigar

»Knjižničarja« smo videli na našem odru spet dne 23. novembra t. l. — in pa pl. Schönthana, čigar burka »Ugrabljene Sabinke« se je predstavljala dne 21. novembra.

Najplodovitejši izmed te trojice je pač pl. Moser, ki je večinoma sam, deloma pa tudi skupno z L' Arrangem in Schönthanom spisal do — sto iger. Tudi se nam dozdeva, da ima izmed omenjenih pisateljev Moser še najzdravejši humor; vsekakor pa je njegov »Knjižničar« izmed najboljših nemških veseloiger sploh.

Gledališki list je oznanil to igro kot glumo. Kako se nazivlje v izvorniku, nam ni znano. Res se nahaja v igri mnogo tacega, kar spada v glumo, toda brez dvojbe se »Knjižničar« sme prištevati k veseloigram in sicer tem bolj, ker je v njej par prav poctiških mest.

Nasprotno pa so Schönthanove »Ugrabljene Sabinke« bolj gluma, nego veseloigra. Tudi Schönthan še vedno deluje; njegovo najnovjše delo je veseloigra »Renaissance«; o njej pravi kritika, da je sicer naravno zapleten in razpleten dramatiški proizvod, toda brez življenja in še bolj brez vsake poezije.

Dne 23. oktobra se je predstavljala s prav lepim uspehom zopet enkrat »Maria Stuart«, dne 1. novembra je napolnila gledališče kakor vsako leto Raupachova žalovanja »Mlinar in njegova hči«, a 6. novembra smo videli prvič na našem odru znamenito Scribejevo veseloigro »Kozarec vode«.

Morda se v nobenem drugem Scribejevem delu ne kaže tako očitno, da Scribe ni bil zgolj tvorničar dramatiških proizvodov, temveč zares tudi umetnik. Pred vsem je vzorna v tej igri tehnika, potem pa izredna duhovitost, ki preveva skozi in skozi to njegovo delo; baš zategadelj pa mora pozorno slediti to igro, kdor hoče imeti kaj užitka pri nje uprizoritvi, kajti duhovitost nadvladuje v njej daleč srce — in to je menda edini, toda občuten nedostatek te igre.

Na nje uprizoritev smemo biti vsekakor ponosni, ker se je v njej jasno pokazalo, da naši igralci tudi v veseloigri zmorejo kaj, če le hočejo.

Končno naj omenimo to pot izmed dramatiških predstav le še Sudermannov igrokaz »Dom«, ki se je tudi s prav lepim uspehom predstavljal dne 12. novembra.

Kar se tiče našega igralnega osebja, priznamo, da smo vobče z njim prav zadovoljni. Večina igralcev stoji na prejšnji višini, pri posameznih pa se kaže tudi nekoliko napredka. Tako se radi pridružimo mnenju tistih, ki trdijo, da sta se gospodična Ogrinčeva in gospod Kranjec s pridom mudila črez poletje v gledališki šoli na Dunaju. Zlasti nam ugaja Kranjčeva strogo umerjena in dobro premišljena igra. Pa n. pr. tudi gospod Lovšin, o katerem smo že skoraj obupavali, napreduje. Že lani nas je bil presenetil kot Paulet v »Mariji Stuartovi«, a letos nas je prav prijetno iznenadil v tej igri in tudi še nekaterih drugih ulogah. Samo učiti se je treba, potem že gre! — Izvrstna moč utegne postati gospodična Hilbertova, katero je intendancija letos naši drami pridobila. Gospodična je še mlada, a razpolaga že sedaj z obilico igravske tehnike. Obraz njen in ves njen životek se radovoljno vdajata njeni volji; to priča njena mimika in vse njeno kretanje in gibanje . . . Semtertja se ji kaka potezica v obrazu morda brez potrebe še nekoliko preveč poostri, toda ako se bo vztrajno vadila, se popne sčasoma do tolike virtuoznosti, da bode vsako posamezno gibico na licu imela v svoji oblasti. —

Operne predstave pa smo imeli meseca oktobra in novembra sledeče:

Izmed že znanih oper se je 'pela »Karmen« dne 7. in 9. oktobra in pa 14. novembra, »Rigoletto« dne 18. in 19. oktobra in »Fra Diavolo« dne 16. in 20. novembra.

Novih oper smo imeli v tem času dve, in sicer se je pela dne 29. oktobra in pa dne 4. in 9. novembra »La traviata« (Dama s kamelijami), opera v štirih dejanjih po Dumasa ml. »Dame aux Camelias«, spisal F. M. Piave, poslovenil A. Funtek, uglasbil Giuseppe Verdi, dne 26. in 30. novembra pa velika opera v treh dejanjih »Ples v maskah« (Un ballo in maschera), istega pisatelja in skladatelja kakor »La traviata«.

Opera »La traviata« je bila zložena že dve leti potem, ko se je »Dama s kamelijami« prvič igrala v Parizu, torej leta 1854. Izredni talent Verdijev za dramatične kompozicije se kaže tudi v tej skladbi. Semtertja nam done iz te skladbe zvoki na uho, ki smo jih čuli že v njegovih prej zloženih operah, ne da bi baš mogli očitati skladatelju, da se ponavlja.

V operi »Un ballo in maschera«, ki je bila zložena leta 1859., se kaže nekoliko manj stremljenje po vnanjih učinkih, kakor smo jih sicer navajeni v Verdijevih operah, a je godba v njej zato bolj značilna, izrazita in tekstu prikladna. Baš radi tega pa, ker godba v tej operi ne hlasta toliko po vnanjem efektu, je menda širšim krogom tudi manj pristopna, in zategadelj se je bati, da se jim ne priljubi tako, kakor so se jim priljubile nekatere druge opere Verdijeve. A značilna kakor za vse skladbe Verdijeve je tudi za »Traviato« originalna in presenetljiva kombinacija tonov in pa živahna zvenivost zvokov.

V opernem osebju nam ni zabeležiti velikih izprememb. Gospodična Ševčikova in gospodje Noll, Raškovič in Fedyczkowski so nam stari dragi znanci, na katere smo večidel lahko ponosni. Gospodični Ševčikovi bi pač pripomnili, da se nam je videla v operi »Ples v maskah«, kar se tiče igre, nekoliko razmišljena. Nekoliko več sočutja bi bila morala vendar kazati v smrtnem prizoru, nego ga je! Upamo, da se kaj takega več ne ponovi! Saj smo dozdej gospico Ševčikovo vedno tudi kot igravko čislali. — Lep napredek je pokazal gospod Rus kot Lorenzo v operi »Fra Diavolo«. — Nova moč je gospodična Horvatova, ki je stopila na mesto lanske altistovke. Ta gospodična je jako dobra pevka in inteligentna igravka, ki se odlikuje zlasti po živahnem in ognjevitem temperamentu, ki je za uloge kakor »Karmen«, vsekakor potrebna lastnost. Z.

»Nova nada«. Zbornik zabavi i pouku. Knjiga I. Svezak 1. in 2. Izdao Vladimir J. Teharski. U Zagrebu. Tisak »Dioničke tiskare«. 8°. Vsaka številka šteje 80 str. Poleg pesmi — tudi nekaj slovenskih — prinaša list povesti, kritične in bibliografske sestavke in beležke. Morebiti izpregovorimo še kdaj o tem listu.

Vedeževavka. V svojem romanu »Pobratimi« sem opisal neko jako senzitivno gospo, katera je v hipnozi čitala izrek, ki ga je bil doktor zapisal, dasi ni mogla videti, ne vedeti, kaj je bilo v zagrnenem listu . . . Moj prijatelj dr. Turner je tačas v svoji v »Sl. Narodu« priobčeni oceni tega dela dejal, da on v spiritistovske pojave tako malo veruje, kakor v čudesa. Te dni pa sem čital v medicinskih listih poročilo znanega francoskega nervopatologa profesorja Grasseta, ki ga je bil predložil akademiji des sciences et lettres v Montpellieru. Neki dr. Ferroul v Narbonnu mu je namreč pravil o gospe, katera zna čitati skozi neprozorna telesa. Prof. Grasset, hoteč se o tej prečudni lastnosti prepričati, je zapisal doma v Montpellieru na list sledeči vrstici:

Le ciel profond reflète en étoiles nos larmes;
Car nous pleurons, ce soir, de nous sentir trop vivre.

Spodaj je še zapisal po eno besedo rusko, nemško in grško z dotičnimi črkami in potem datum. List je tako zganil, da je bila pisava znotraj, in zvil ga v stanijolski papir in položil v lepljen zavitek s črnim robom. Ker je dr. Ferroul omenil, da motvoz ovira včasih gospo, da ne more čitati, je Grasset skozi kuvert vtaknil buciko ter jo pritrdil z velikim črnim pečatom. To pismo je dne 28. oktobra l. l. po pošti poslal dr. Ferroulu v Narbonne.

V jutro dne 30. oktobra je prof. Grasset prejel sledeče pismo dr. Ferroula: »Danes zjutraj sem prejel vaše pismo, v katerem sem našel vašo vizitnico in zapečateni kuvert. Šel sem h gospe, da bi jo na 4. uro popoldne k sebi povabil. Ko je slišala, čemu, je menila, da se to lahko precej zvrši. Vaš zapečateni kuvert je ležal na moji pisalni mizi v mojem stanovanju, ki je od stanovanja gospe najmanj 300 m oddaljeno. Naslonjen na mizni rob sem potegnil z roko preko njenih oči, da jo hipnotizujem. Nato je rekla: »Ti si pretrgal kuvert.« — »Da, pa pismo, ki ga naj čitaš, je v zapečatenem, znotraj ležečem zavitku.« — »Da, srebrni papir je zraven . . . V njem je pisano: Le ciel profond reflète en étoiles nos larmes; car nous pleurons, ce soir, de nous sentir trop vivre, potem nekaj besed, katerih ne znam čitati, zatem Montpellier, dne 28. oktobra 1897.« — Celi ta poskus je trajal 1 do 1½ minute.« —

Prof. Grasset je pripomnil, da dr. Ferroul ni vedel, kaj je bilo v pismu, katero je zapečateno, kakršno je bil prejel, nazaj poslal v Montpellier. Grasset je le-to pismo predložil akademiji, kjer so ga pregledali ter se prepričali, da ni bilo odprto. Prerezali so zavitek in strmeč našli v njem list z gori navedenim citatom. Akademija je izvolila nekatere svojih članov, ki pojdejo v Narbonne, da se na licu mesta prepričajo, ali ima res dotična gospa tako prečudno lastnost. Stvar je gotovo zanimiva, in ako se dokaže, da ni vmes kaka prevara, bi s tem le bili potrjeni oni mnogi zgodovinsko po zanesljivih pričah dokazni slučaji »druzega vida«, kakor pravijo tej lastnosti. Ko bode akademija objavila, kar se je dogdalo, vam spet sporočim.

Dr. J. Vošnjak. 1)

1) Dasi smo tudi mi glede spiritistovske vede neverni Tomaž, vendar smo velecenjenega pisatelja beležko radi sprejeli in takisto radi sprejmemo obljubljeni poročilo o končni rešitvi navedenega spiritistovskega slučaja, ne le radi splošne zanimivosti, ampak tudi kot komentar k njegovim spisom.

Naznanilo.

Upravništvo »Ljubljanskega Zvona« si usoja naznaniti častitemu učitelstvu, da bo dobivalo od novega leta dalje »Zvon« za znižano ceno in sicer za 4 gld. na leto, 2 gld. na pol leta, ter se nadeja, da gg. učitelji in učiteljice spričo tega v prav obilem številu pristopijo k naročnikom »Zvonovim«. 1)

1) Pri tej priliki iskreno zahvaljujemo slavno uredništvo »Učiteljskega Tovariša«, katero je, objavljajoč to novico, s toplimi besedami priporočilo svojim kolegom in kolegijam obilno naročevanje »Ljubljanskega Zvona«.

